

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Dětský domov – předpoklad integrace do společnosti

Bakalářská práce

Orphanage - presumption integration of individual (person) to society

Bachelor's work

Vedoucí práce:
Mgr. Lukáš Urban, Ph D.

Autorka práce:
Iryna Dovbňak

2012

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Lukášovi Urbanovi, PhD. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat mých přátelům, kteří mi poskytli své výpovědi.

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Dětský domov – předpoklad integrace jedince do společnosti napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne

podpis

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o instituci dětských domovů a to jako předpokladu ne/úspěšné integrace jedince do společnosti. Práce prezentuje dětský domov jako jednu z forem ústavní péče a prezentuje na vybraných situacích život v něm. Dále jako autorka představuji, jakým způsobem pracují vychovatelé s dítětem v dětském domově a jaké efekty tento způsob výchovy a péče má.

Teoretická část práce vymezuje pojem rodiny, přibližuje její význam a následně předkládá informace o legislativních opatřeních, která řeší její nefunkčnost. Zmiňuje se rovněž o samotné praxi. Zahrnuje informace o výchově v dětských domovech, nutné práci s původní rodinou dítěte a důležitosti přípravy dítěte na pozitivní integraci do společnosti.

Cílem praktické části je poukázat na nedostatky ve výchově v dětském domově pomocí reflexe osob, které v dětském domově byly vychovávány. V závěru jsem představila možná řešení navrhnutá *Ministerstvem práce a sociálních věcí* pod názvem *Národní strategie ochrany práv dětí – „Právo na dětství“*, které jsem doplnila vlastními návrhy na zlepšení situace.

Anotation

This bachelor work concerns problems of children's home as a precondition of individual's un/successful integration into the society. The work defines children's home as a form of institutional care and shows the life in it. Furthermore, the author of this work shows the way the educators treat children and the impact of this way of education and care on them.

The theoretical part of this work defines the concept of family, underlines its importance and gives information on legislative measures that can solve its dysfunction. Not only there is a practice itself mentioned in this work but also the information about education in children's homes, necessary work with the original child's family and the importance of child's preparation for positive integration into society.

The aim of the practical part is to show the shortcomings in education in children's home by means of reflection of those children who were brought up in here. In conclusion are presented possible solutions suggested by the Ministry of Labour and Social Affairs called the National Strategy - Right to Childhood and added author's own suggestions for improvement.

Klíčová slova

Dítě, mládež, dětský domov, rodina, výchova, integrace, Národní strategie ochrany práv dětí.

Keywords

Child, youth, Orphanage, family, upbringing, integration, The National Strategy for protecting Children's Rights

OBSAH

PŘEDMLUVA.....	6
ÚVOD.....	7
1. DÍTĚ A RODINA.....	8
1.1 Pojem rodina a vědecké typy rodiny.....	8
1.2 Funkce rodiny.....	9
1.3 Poruchy rodičovství.....	11
1.4 Potřeby dítěte.....	14
1.5 Náhradní rodinná péče.....	15
2. ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA V ČR.....	17
2.1 Legislativní rámec a poslání ústavní péče.....	17
2.1.1 Právní legislativa.....	17
2.1.2 Typy zařízení poskytující ústavní a ochrannou výchovu.....	19
2.2 Statistika dětí s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou.....	20
3. VÝCHOVA V DĚTSKÉM DOMOVĚ.....	23
3.1 Osobnost vychovatele.....	23
3.2 Vývoj a výchova dítěte.....	24
3.3 Práce a kontakt s rodinou.....	26
3.4 Příprava na vlastní život.....	28
4. EXKURZ DO PRAXE VŠEDNÍHO DNE.....	33
4.1 Vzkazy v láhvi.....	33
4.2 Příběhy z praxe.....	34
5. NÁVRHY PRO PRAXI ANEB JAK TO BUDE DÁL.....	43
5.1 Transformace ústavní péče.....	43
5.2 Národní strategie ochrany práv dětí.....	44
5.3 Dílčí cíle Národní strategie ochrany práv dětí.....	45
5.4 Osobní návrhy.....	48
ZÁVĚR.....	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	53

PŘEDMLUVA

Dne 15. října roku 2007 projednávala vláda České republiky vládní materiál, který předložil ministr vnitra a předseda *Republikového výboru pro prevenci kriminality* pod názvem **Hodnocení systému péče o ohrožené děti**. Cílem tohoto vládního materiálu bylo informovat o problémech, které zásadně ovlivňují fungování systému péče o ohrožené děti. Součástí materiálu jsou výsledky šetření, které bylo tematicky zaměřeno na kriminální činnost dětí a mládeže, kteří v letech 1995 – 2004 opustily institucionální péči (dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav). Cílem šetření bylo zjistit reálný snímek toho, jak způsobem funguje systém péče o ohrožené děti.

Z celkového šetření bych poukázala analýzu dětí z dětských domovů. Do dětského domova jsou umisťovány děti z ekonomických a sociálních důvodů. Dětský domov zajišťuje péči dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu. Tyto děti nemají závažné poruchy a jsou vzdělávány v běžných školách, které nejsou součástí dětského domova (viz dále kapitola 2). Z průzkumu vychází, že v letech 1995 – 2004 opustilo dětský domov 7 532 dětí a z toho 2 328 dětí spáchalo trestnou činnost. Trestné činnosti se dopustilo 432 dětí před a během institucionální péče a 1 866 dětí až po jejím opuštění. Dále bylo zjištěno, že průměrná délka pobytu dětí v dětských domovech je 14,5 let.

Dále vyplynulo, že je u nás vysoký počet dětí v institucionální péči, kteří v něm vyrůstají dlouhodobě a až do dospělosti. *Orgán sociálně-právní ochrany dětí* aktivně nepracuje s rodinami odebraných dětí a nevytváří podmínky k návratu dítěte zpět do rodiny. V České republice je, také dle mého názoru, nedostatečný systém následné pomoci dětem a mládeži, který by jim pomohl se bezkonfliktně integrovat do společnosti a vést samostatný život.

Ve výsledku je systém institucionální péče dobře ošetřen po legislativní stránce, ale v praxi má řadu nedostatků a rezerv. Systém institucionální péče zejména nedokáže odklonit dítě od kriminální činnosti a pomoci mu k pozitivní integraci.¹

---

¹ Ministerstvo vnitra České republiky [online], archiv. c2007, poslední revize 16. 10. 2007, [cit. 2012-2-8]. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016.html>>

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je *Dětský domov – předpoklad integrace jedince do společnosti*. V první řadě bych chtěla čtenáře seznámit s pojmem ústavní péče a legislativním procesem spojeným s ní. Dále bych chtěla poukázat na nedostatky ústavní péče, ve kterých jako zásadní problém vnímám neúspěšnou integraci jedince do společnosti. Ve své bakalářské práci se proto zabývám životem jedince v dětském domově a připravenosti jedince do následného samostatného života. Teoretická část je věnována legislativnímu procesu, který se na dítě vztahuje od okamžiku umístění do dětského domova po následný pobyt v ústavní péči. Na to jsem navázala praktickou částí, která předkládá zkušenosti dětí z dětského domova, jejich názory na podobu ústavní péče a návrhy na její zlepšení. V této práci jsem jako citační formu zvolila citaci za textem, jen v případě internetových zdrojů, jsem použila citaci pod čáru a to z důvodu estetického.

Cílem práce je představit dětský domov jako jednu z forem ústavní péče a život v něm. Dále přiblížit, jakým způsobem pracují vychovatelé s dítětem v dětském domově a jak dítě samotný pobyt v domově ovlivní jeho další život ve společnosti. Cílem praktické částí je poukázat na konkrétní nedostatky ve výchově v domovech a to prostřednictvím reflexe osob, které v dětském domově byli vychovávány a navrhnout možná řešení, jak své vlastní, i vládní na jejich transformaci těchto nedostatků.

V první kapitole se zabývám významem rodiny a problémy, které mohou nastat, pokud rodina neplní svoji funkci. Dále poukazují na potřeby dítěte a náhradní rodinnou péči. **V druhé kapitole** se zaměřuji na legislativu spojenou s ústavní péčí a typy zařízení, kam může být dítě umístěno. **V třetí kapitole** se věnuji výchově v dětském domově. Zprvu představuji osobnost vychovatele, který pracuje s dětmi a samotný proces výchovy dítěte v dětském domově. S výchovou v dětském domově je také spojena příprava na odchod z dětského domova, kterou zde také popisuji.

Čtvrtá kapitola začíná praktickou částí, ve které představuji krátké příběhy dětí, které si prošly ústavní péčí. Jejich příběhy jsou podkladem pro rozpracování postřehů o nedostacích ústavní péče, které v závěru kapitoly shrnuji.

V páté kapitole představuji možná řešení problémů zmíněných v předešlé kapitole z pohledu *Národní strategie ochrany práv dětí - „Právo na dětství“*, které představuje Ministerstvo a sociálních věcí a dále navrhuji svá řešení na tyto nedostatky ústavní péče.

1. DÍTĚ A RODINA

„Od nepaměti žili lidé v rodinách. Nevíme o žádném období, ve kterém by tomu tak nebylo. A nevíme o žádných lidech, kteří by dokázali nadlouho zrušit, nebo něčím nahradit rodinu... Znovu a znovu, navzdory navrhovaným změnám a v současnosti probíhajícím experimentům, potvrzují lidská společenství svoji závislost na rodině jako základní jednotce lidského života – na rodině sestávající se z otce, matky a dětí.“²

Margaret Mead

1.1 Pojem rodina a vědecké typy rodiny

Pojem rodina lze definovat z různých vědeckých perspektiv. Podle autorů jednoho z českých **psychologických slovníků** (Portál, 2000) je rodina „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 512)

Ve **Velkém sociologickém slovníku** (Karolinum, 1996) najdeme definici, která o rodině hovoří jako o „*obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje*.“ (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 940)

Právní jazyk hovoří o rodině ještě jiným způsobem. „*Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*.“ (zákon o rodině č. 94/1963, § 18)

Tedy i ze zákona vyplývá, že by rodina měla být milující, mělo by se jednat o „*prostor*“, kde si jsou všichni členové rodiny rovni a společně se podílí na jejím harmonickém chodu.

---

² **Margaret Mead** (1901- 1978) - americká antropoložka, dílo: *Dospívání na Samoa* (1928)

Uspořádání a formy rodiny jsou převážně v dnešní době a v našem civilizačním okruhu různorodé. **Nukleární rodinu** tvoří muž a žena a jejich děti, zatímco **rozšířená rodina** zahrnuje ještě prarodiče, tety, strýce a bratrance. Dále teorie rozlišuje **rodinu úplnou**, ve které žijí oba rodiče s dětmi a **rodinu neúplnou** tedy tu s jedním rodičem.

Český pediatr Jiří Dunovský (nar. 1930) vytvořil **tzv. dotazník funkčnosti rodiny**, podle kterého můžeme rodinu rozdělit do čtyř typu. (Dunovský, 1986, s. 28)

- 1. Funkční rodina** představuje ideální typ rodiny, který má být zastoupen v 85 % v populaci. Tento typ rodiny vytváří vhodné výchovné a vzdělávací podmínky pro zdárný vývoj dítěte.
- 2. Problémová rodina** má některé drobné poruchy svých funkcí, ale vývoj dítěte tím není nijak ohrožen. S menší pomocí z vnějšku nebo vlastními silami je rodina schopna zvládnout tyto své problémy. V populaci se údajně vyskytuje 12 – 13 % problémových rodin.
- 3. Dysfunkční rodina** má už vážnější poruchy některé své funkce. Ty už ohrožují vývoj dítěte. Rodina už není schopná si pomoci sama a je potřeba učinit různá opatření zvenčí. Odborně a souhrnně se tyto kroky nazývají **sanace rodiny**.
- 4. Afunkční rodina** neplní řadu svých funkcí a dítě je tím vážně ohroženo na zdraví nebo dokonce na své samotné existenci. V těchto případech bývá nezbytně nutné dítě z rodiny odebrat a umístit do náhradní péče. V populaci má být přibližně 0,5 % těchto rodin.

Funkčnost rodiny je důležitá nejenom pro dítě a jeho vývoj, ale i pro samotnou rodinu. Všichni členové by v ní měli cítit bezpečí a lásku. Kvalita soužití v rodině je důležitým faktorem ve vývoji dítěte, neboť to si zde postupně zkouší a přijímá životní role a kulturní vzorce.

1.2 Funkce rodiny

V **Pedagogickém slovníku** (Portál, 2003) se uvádí, že rodina „*plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální*

klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.“
(Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 202)

Význam a přínos rodiny můžeme podle českého pedagoga Blahoslava Krause (nar. 1943) rozdělit na tyto funkce.

- 1. Biologicko-reprodukční funkce** je významnou složkou jak pro společnost, tak pro rodinu samotnou. Podstatou je saturace reprodukční potřeby, která je v manželství či partnerském vztahů spojená s uznávaným pohlavním stykem a přispívá ke zvýšení porodnosti.
- 2. Socializačně-výchovná funkce** nabízí první kontakt dítěte se sociální skupinou. Také má za úkol realizovat výchovu, čímž se rozumí upřímný a hluboký zájem a o dítě. Další důležitou funkcí je socializace do široké společnosti, která probíhá formou osvojování si návyků a chování dané společnosti.
- 3. Sociálně-ekonomická funkce** zajišťuje hmotné zabezpečení rodiny a je chápána jako významná složka pro rozvoj ekonomického systému ve společnosti.
- 4. Ochranná funkce** zajišťuje základní životní potřeby pro všechny členy rodiny. Tato funkce je významná, jelikož pocit bezpečí je jednou ze základních lidských potřeb.
- 5. Rekrece, relaxace a zábava.** Spočívá ve společném (smysluplném) trávení volného času, které vede k regeneraci sil, odpočinku a přípravě na další den.
- 6. Emocionální funkce** má také svoji nezastupitelnou roli. Zajišťuje citové a harmonické soužití rodiny. Tuto funkci nedokáže žádná výchovná nebo vzdělávací instituce plnohodnotně napodobit, proto narůstá počet deprimovaných dětí. (Kraus, 2008, s. 81 - 83)

Uvedené funkce a jejich naplňování jsou důležité pro spokojenost rodiny a zdárný vývoj dítěte. Funkce by se měly vzájemně prolínat (umocňovat, doplňovat) a tím vytvářet stabilní prostředí v rodině.

1.3 Poruchy rodičovství

„Rodičovská péče je soubor všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk.“ (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 176)

Jak už bylo uvedeno, ideální rodič by měl být milující, pečující, ochraňující a zároveň by měl být pro dítě autoritou. Kromě výchovné funkce, kterou se obvyklé snaží rodič naplňovat, je také důležité zajistit dobré prostředí pro zdravý a plnohodnotný vývoj dítěte a vycházet při tom převážně z jeho potřeb a zájmů.

Novější odborné přístupy k rodině a rodičovství tematizují **tzv. výchovné předpoklady rodičů**. Ty třeba zformulovala skupina odborníků při českém *Ministerstvu práce a sociálních věcí*. (Matoušek, Pazlatová, 2010, s. 47)

Kritéria pro posuzování výchovných předpokladů jsou tato:

- **vztah k dítěti** – znalost jeho potřeb, sounáležitost, schopnost empatie, aktivní o dítě;
- **osobnostní rysy rodiče** – dosažené vzdělání, schopnost zvládat stres a řešit konflikt, být dobrým vzorem pro dítě;
- **ekonomické zabezpečení** – kromě materiální stránky života i zajištění a stabilního prostředí, zázemí pro rozvoj dítěte;
- **citová vazba dítěte na rodiče**.

Část těchto kritérií bývá posuzována také při svěřování dítěte do péče po rozvodu. Pokud některý výchovný předpoklad u jednoho z rodičů schází, je velká pravděpodobnost vzniku poruchy rodičovství.

Poruchy rodičovství se dají chápat jako špatné zacházení s dítětem, které se může projevat zanedbáváním, tělesným týráním, sexuálním zneužíváním a emočním týráním. Tyto projevy nejsou v souladu se sociálními (např. i právními) normami.

Zanedbávání je chápáno jako neuspokojování základních potřeb dítěte, které vytváří dítěti vážnou újmu. **Tělesné týránění** je fyzické ubližování dítěti, jehož nejčastější formou je bití,

opařování, topení ve vodě, trhání vlasů a podobně. S **fyzickým ubližováním** se často pojí **emoční týrání**, které se projevuje ponižováním, negativní kritikou a vyhrožováním. Tato forma ubližování se často nedá poznat ihned, jelikož není vidět na těle. Poslední formou zanedbávání je **sexuální zneužívání**, které se projevuje jako přímý sexuální kontakt dospělého s dítětem. Může to být pohlavní styk, ale i jiné sexuální praktiky (např.: dotyk, líbání, objímání a pornografie). (Matoušek, 2010, s. 27)

Box 1.1	Kauza Dominik
<p>Sedmiletého Dominika rodiče podle městského soudu týrali nejméně rok. „<i>Nejpozději od dubna 2009 do dubna 2010 bili syna rukou i páskem. Způsobili mu mnoho modřin, odřenin i jizev. Minimálně šestkrát mu na paty přilepili páskou několik připínáčků, po kterých musel chodit. Pokaždé mu pak tekla krev,</i>“ sdělil v rozsudku soudce městského soudu Josef Tatiček.</p>	
	<p>Syna obžalovaní týrali i hladem. „<i>Na celý den dostával jen dva krajíce chleba. V osmi letech vážil to, co váží tříleté dítě,</i>“ řekl soudce. Matka se ve škole vymlouvala, že dítě má dietu a poruchu růstového hormonu. Lékařská vyšetření ale prokázala, že chlapec je zdravý a může jíst všechno.</p> <p>Městský soud v Brně rodiče za jejich počínání v únoru 2011 poslal na šest a šest a půl roku do vězení. Tím ale kauza malého Dominika neskončila.</p>
<p>Sociální pracovnice Petříková je obžalovaná z toho, že zanedbala svou povinnost, když měla na přelomu let 2009 a 2010 dohlížet na rodinu týraného chlapce. Nic podezřelého ale neohlásila. Za maření úkolů úřední osoby z nedbalosti jí hrozí až rok vězení. „<i>Neseznámila se důkladně se spisem o rodině, který si převzala. Nevyhodnotila, že by mohl být chlapec týraný a neprováděla žádná vlastní vyšetřování,</i>“ konstatovala v obžalobě státní zástupkyně, která nechtěla zveřejnit své jméno.</p>	
<p>Petříčková se hájila tím, že Dominika měla na starosti jen několik měsíců, ze kterých byla ještě šest týdnů nemocná. „<i>Chlapce jsem viděla třikrát. I v prádle. Neměl žádná poranění. Byl malý a hubený, ale kosti mu nelezly,</i>“ uváděla na svoji obhajobu.</p>	
<p>Petříčková dostala čtyři měsíce vězení s podmíněným odkladem na rok. Proti tomu to verdiktu se odvolala, ale odvolací soud verdikt potvrdil.</p>	
<p>Zdroj:< http://www.denik.cz/z_domova/soud-znovu-projedna-pripad-tyraneho-dominika.html> < http://www.denik.cz/z_domova/tyrany-dominik-socialni-pracovnice-dostala.html></p>	

Špatné zacházení s dítětem vzniká zpravidla v souvislosti s problémy rodičů. Třeba když rodič trpí depresemi, které se můžou rozvinout až v psychickou poruchu, např. schizofrenii. **Schizofrenní** rodič může špatně vnímat potřeby dítěte a tím dítě zanedbávat, nebo ho dokonce ohrožovat na zdraví. U rodiče, který byl sám v dětství týrán, je velká pravděpodobnost, že bude týrat své dítě (fenomén tzv. sociální dědičnosti). Rodič, který je závislý na návykových látkách není schopen objektivně vnímat potřeby dítěte, protože jeho hlavní prioritou je sebestřední shánění další dávky. Je zkrátka mnoho okolností, které by se daly uvést a popsat jako faktor zapříčiňující špatné zacházení rodiče se svým dítětem. (Matoušek, 2010, s. 139)

Nejčastějším způsobem špatného zacházení s dítětem je **zanedbávání**, jak jsem již uvedla dříve. Zanedbávání se objevuje spíše u svobodných matek, které nemohou z ekonomických, pracovních a časových důvodů vytvořit vyhovující prostředí pro dítě. Stejně tak to může být z důvodu neadekvátní vlastní výchovy a socializace. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 139)

Nyní se budu o něco podrobněji věnovat vědecké typologii matek, které mají sklon k zanedbávání dítěte. Oldřich Matoušek a Hana Pazlarová ve své knize uvádí typologii Polanského, ve které autor popsal matky se sklonem k zanedbávání následovně. (In Matoušek, Pazlarová, 2010)

1. **Apatické matky** mají nižší rozumové schopnosti a jejich vědomosti o výchově dítěte jsou malé. Často se chovají pasivně a mívají depresivní stavy, které mohly samy prožívat v dětství. Hlavní znaky jejich osobnosti jsou pocity méněcennosti, obavy z odpovědnosti a navazování povrchních vztahů.
2. **Impulzivní matky** jsou opakem matkám apatickým. Jejich chování je přespříliš energické, náladové a mají sklon k manipulaci. Mají slabou odolnost vůči stresu a mohou mít sklony k agresivitě. Výchova dítěte je náhodná a nemá žádná pravidla. Tím dítě nedostává logickou, pochopitelnou zpětnou vazbu od matky.
3. **Mentálně retardované matky** mají omezené mentální schopnosti, které jim v dobré výchově dítěte. Samy mají problém zvládnout základní úkony, jako jsou čtení a orientaci v čase. Také s počítáním mají větší problémy, které můžou být okolím dost zneužívány. Dále nebývají schopné pochopit hodnotu peněz a hospodařit s nimi. Nechají se snadno

manipulovat a nedokážou pochopit vážnost situace. Představují velké riziko pro dítě z biologického hlediska, neboť hrozí, že i ono se narodí mentálně retardované. Výchova v jejich případě není jednoduchá a je zde vysoká pravděpodobnost zanedbávání ve stravě a hygieně. S pomocí asistence by ale mohly výchovu uspokojivě zvládnout.

4. **Depresivní matky** mívají krátkodobé zhoršení výchovné péče o dítě, které je způsobeno atakem deprese. Jejich chování je nestálé a proměňující. Projevuje se nezájmem o okolí a komunikaci, občas mívají také sebevražedné úmysly a další zdravotní problémy. Matky v tomto stavu nejsou schopné zajistit dítěti základní životní potřeby, které dítě potřebuje pro svůj rozvoj. Některé děti mohou mít z depresivních matek pocity viny. Stabilizaci stavu zpravidla zajišťuje lékař pomocí léků.
5. **Psychotické matky** (tzv. duševně nemocné) nejsou schopné žít tzv. normální život. Mívají halucinace, bludy, pocit pronásledování, náhlé změny nálad a paniky úzkosti. Nejsou schopné vnímat realitu a žijí ve svém vlastním snění, které okolí nemůže plně pochopit. Řeč je nesouvislá a zmatená. Psychotické matky nejsou schopné se starat o své dítě, dokonce je v tomto případě velká pravděpodobnost jejich ohrožení na zdraví. Zde se doporučuje odebrání dítěte z rodiny bez zbytečných odkladů.

Každá rodina se může setkat s krizovou životní situací, která se zprvu může zdát nepřekonatelná, ale společnými silami a případně i s odbornou pomocí se mohou o její nápravu a překonání tedy o nový začátek.

1.4 Potřeby dítěte

V této podkapitole se budu věnovat potřebám dítěte, jejichž uspokojování je předpokladem k šťastnému dětství a zdravé plnohodnotné identitě.

Potřeby dítěte se mění podle etap jeho vývoje, ale **základní potřeby** jsou stálé a trvalé. Pokud nedochází k jejich naplnění, může být vývoj dítěte vážně narušený. (Dunovský a kol., 1999, s. 49)

Lidské potřeby se podle klasifikace amerického psychologa Abrahama Maslowova (nar. 1908) rozlišují do pěti základních druhů. Sestaveny jsou od těch nejnižších k nejvyšším.

Pokud jsou u člověka uspokojeny potřeby nižšího stupně, je člověk schopen se začít věnovat uspokojování potřeb vyššího řádu. (Hart, Hartlová, 2000, s. 188)

1. **Fyziologické potřeby** jsou tzv. základní potřeby, které potřebuje lidský organismus pro samotné existenční přežití. Radíme k nim třeba dýchání, příjem potravy, tekutiny, sex a spánek.
2. **Potřeba bezpečí** zahrnuje potřebu jistoty, rodinného zázemí, zdraví nebo ochrany před násilím.
3. **Potřeba sounáležitosti (tzv. sociální potřeby)** zahrnuje potřeby lásky, náklonnosti, pocitu někam patřit.
4. **Potřeba uznání** je spojená se sebeúctou, sebedůvěrou a respektem.
5. **Potřeba seberealizace** zahrnuje sebenaplnění, které zase úzce souvisí s růstem osobnosti. (Matoušek a kol., 2008, s. 208)

Při neuspokojení základních potřeb dochází k **psychické deprivaci dítěte**. U malých dětí se projevuje například výrazným opožděním řeči, v ústavní péči se lze setkat s případy patlavosti - špatnou výslovností. Dalším projevem deprivace mohou být špatné a hygienické návyky. Mnoho dětí před vstupem do školy v ústavní péči jsou školsky nezralé, jejich emoční složka je nevypělá a nemají dostatečně rozvinuté sociální i pracovní návyky. Psychická deprivace může dítě dlouhodobě poznamenat, ale také se může rychlým uspokojením potřeb dostat opět do optimálního stavu. V každém případě platí, že pokud se s dítětem cíleně a systematicky nepracuje, tak existuje vysoká míra pravděpodobnosti výskytu poruchy osobnosti. (Matoušek a kol., 2008, s. 213)

1.5 Náhradní rodinná péče

V následující podkapitole budu popisovat náhradní rodinou péči, která je v České republice dostupná a nabízí dětem možnost vyrůstat v rodinném prostředí.

Náhradní rodinná péče *„je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“* (Matějček a kol., 1999, s. 31)

Adopci se rozumí osvojení dítěte, které je opuštěné a osvojitel tak přijímá dítě za vlastní, čímž má stejné práva a povinnosti, jako by bylo jeho vlastní. Vymezeno je zákonem o rodině č. 94/1963 Sb. Zákon rozlišuje adopci na **dva stupně osvojení**:

1. **osvojení zrušitelné** – osvojitel má stejná práva a povinnosti jako rodič, jen není zapsán v rodném listu dítěte., osvojení lze tudíž zrušit;
2. **osvojení nezrušitelné** – osvojitel má stejná práva a povinnosti jako rodič, ale ještě je zapsán do rodného listu namísto jeho biologického rodiče; osvojení toho typu nejde zrušit. (Matějček a kol., 1999, s. 33)

„Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“ (Matějček a kol., 1999, s. 34/35)

O pěstounské péči rozhoduje soud. Pěstoun není zákonný zástupce dítěte. Pěstounství se rozlišuje na dva typy:

1. **individuální pěstounská péče** – nabízí se příbuzným nebo cizím osobám (třeba manželské páry),.
2. **skupinová pěstounská péče** – SOS vesničky nebo velké pěstounské rodiny.

Do pěstounské péče se tak může dostat dítě, které z nějakého důvodu nemůže žít ve vlastní (primární, nukleární) rodině nebo žije již v ústavní péči. (Matějček a kol., 1999, s. 35)

Ministerstvo práce a sociálních věcí v minulém roce zveřejnilo **Statistickou ročenku za rok 2010**, z které můžeme zjistit počet dětí v náhradní rodinné péči v České republice. Náhradní rodinnou péči se v ročence rozumí jako pěstounská péče, osobní péče a výchova jiné fyzické osoby než rodiče. Celkový počet je 14 618 dětí v náhradní rodinné péči. (MPSV, 2010, s. 10)

2. ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA V ČR

Dětské domovy poskytují v České republice jednu z forem **ústavní péče**. Zřizovatelem dětského domova je **krajský úřad** a spadá pod kompetence **Ministerstva školství a tělovýchovy**. Ústavní péče je chápána jako náhradní forma výchovy u dětí a mládeže, kde vlastní rodina z nějakého důvodu neplní svojí funkci, a dítě tak nemá vhodné podmínky pro svůj další vývoj.

2.1 Legislativní rámec a poslání ústavní péče

Legislativní rámec a poslání ústavní péče je u nás určen zákonnými a podzákonnými předpisy. Právní řád také definuje typy zařízení, kam dítě může být umístěné, než dosáhne plnoletosti.

2.1.1 Právní legislativa

Ústavní i ochranná výchova je z pohledu českého práva **náhradní výchovná péče**, která může být nařízená nezletilé osobě do 18 let, případně jí lze prodloužit až do 19 let.

Ústavní výchovu nařizuje příslušný soud podle **zákona o rodině č. 94/1963 Sb.** Obecně zákon o rodině upravuje zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost, výchovná opatření, určení rodičovství, vyživovací povinnosti, osvojení, poručenství a opatrovnictví.

Opatření na ústavní výchovu navrhuje **orgán sociálně-právní ochrany dětí** (č. 359/1999 Sb.) a navrhuje se v případě, že rodina není schopna nebo ochotna o dítě řádně pečovat.

„Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchova dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“
(Matoušek, 2008, s. 240)

Ochranná výchova se dá chápat jako **ochranné opatření**, kterou ukládá (nařizuje) soud v trestním řízení podle trestního zákona č. 40/2009 Sb.

„Ukládá se v případech, kdy dítě starší než 12 let a mladší než 15 let spáchá čin, který je u dospělých postihován formou výjimečných trestů, dále v případech, kdy se dítě mladší než 15 let provinilo proti zákonu a není náležitě postaráno o jeho výchovu.“ (Matoušek, 2008, s. 125 - 126)

V ochranné výchově lze odsoudit i mladistvé ve věku mezi 15 až 18 let. Jak ústavní výchova, tak ochranná výchova nemají klasický trestní charakter a její uložení se tedy neobjevuje v trestním rejstříku dotyčné osoby.

Péče následující po těchto dvou typech výchovy je zakotvena v **zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů**. Zákon upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově, osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení. Dále rozděluje ústavní i ochrannou výchovu na péči v následujících typech zařízení:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav. (Bittner a kol, 2007, s. 11)

Dalším důležitým právním dokumentem této oblasti je **Úmluva o právech dítěte**, publikována pod **č. 104/1991 Sb.** Dokument byl přijatý v roce 1989 na půdě OSN. Úmluva o právech dítěte v sobě zahrnuje pro nás důležitou povinnost hájit nejlepší zájmy dítěte. Dítě má dle Úmluvy právo na zajištění základních životních potřeb; tím se rozumí zdravotní péče, bydlení a výživa dítěte. Dále má právo na osobní rozvoj; zde je myšleno vzdělávání, výchovu a volný čas. Také má právo se svobodně vyjadřovat ke všem záležitostem, které se ho týkají. A za to nejdůležitější právo osobně považuji právo na ochranu před násilím a zanedbáváním ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. (Bittner, 2007, s. 10)

2.1.2 Typy zařízení poskytující ústavní a ochrannou výchovu

Diagnostický ústav je školské zařízení, kde jsou umístovány děti školního věku, které mají ústavní nebo ochrannou výchovu. Případně zde může být umístěno dítě i na žádost rodičů nebo zákonných zástupců. Diagnostický ústav sleduje naplnění potřeb dítěte podle diagnostické, vzdělávací, terapeutické, koordinační, organizační, výchovné a sociální normy. Cílem dvouměsíčního pobytu je komplexní vyšetření a návrh na další výchovnou péči buď v dětském domově, dětském domově se školou nebo ve výchovném ústavu. (zákon č.109/2002 Sb., §5)

Dětským domovem se u nás rozumí školské zařízení, které zajišťuje výchovu a vzdělání dětem od 3 let do 18 let, případně do 26 let a to při studiu a s podmínkou dobrovolnosti. Jsou zde umístovány děti s nařízenou ústavní výchovou a rovněž nezletilé matky spolu se svými dětmi. Domovy (výchovný personál) naplňuje funkci výchovnou, hmotnou a sociální, které jsou fatálně spojeny s dalším duševním vývojem dítěte/mladého člověka.

Dnešní domovy jsou **rodinného typu**, kde se vytváří rodinné skupiny po šesti až osmi dětech, které jsou různého věku, pohlaví nebo se jedná o sourozence. V celém zařízení bývají nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin. Z toho vyplývá, že v dětském domově může žít pohromadě maximálně 48 dětí. Každá rodinná skupina má svoji vlastní bytovou jednotku. O děti zde pečují dva vychovatelé, kteří se střídají podle směn. (zákon č.109/2002 Sb., §12)

Dětský domov se školou je školní zařízení, do kterého jsou umístovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Spadají sem děti, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu a nezletilé matky s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou s jejich dětmi. Tyto děti mají relativně často nějaké výchovné nebo duševní poruchy. Dětský domov se školou je rovněž rodinného typu a to s kapacitou 5 až 8 dětí. (zákon č.109/2002 Sb., §13)

Výchovný ústav je školní zařízení pečující o děti od 15 let s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, které mají závažné poruchy chování. Naplňuje výchovnou, vzdělávací a sociální funkci. Také zde může být umístěno dítě starší 12 let, které má závažné výchovné problémy a může mít nařízenou ochrannou i ústavní výchovu. (zákon č.109/2002 Sb., §14)

Český statistický úřad zveřejnil data o počtu zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (stav k roku 2010), z kterého vyplývá následující:

- diagnostických ústavů je v ČR 14,
- dětských domovů máme 150,
- dětských domovů se školou je v ČR 31,
- výchovných ústavů máme 33.³

A na závěr této podkapitoly bych ráda uvedla myšlenku autorů Matouše – Pazlarová, která dle mého názoru přesně vystihuje podstatu diskutované problematiky

„...název „dětský domov“ nevyjadřuje tutéž kvalitu výchovného prostředí jako výraz domov, jímž označujeme místo, kde normálně v rodině vyrůstá dítě. Dětský domov, v němž je pod jednou střechou koncentrováno 48 dětí, není domovem, ale ústavním zařízením.“
(Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 61)

2.2 Statistika dětí s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou

Výbor OSN pro práva dítěte kritizuje Českou republiku za velký počet dětí v ústavní péči a jeho dlouhodobý pobyt v něm. Česká republika by dle Výboru měla přijmout opatření, které by podporovala práci s rodinou a rozšířit více pěstounskou péči.⁴

V roce 2011 Ministerstvo práce a sociálních věcí zveřejnilo statistickou ročenku za rok 2010, ve které lze najít údaje o počtech dětí s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou umístěných v ústavních zařízeních. Ústavní výchova byla nařízená 2055 dětem a ochranná výchova uložena 65 dětem. Ze shrnujících údajů vyplývá, že 7862 našich dětí vyrůstá bez rodiny v ústavním zařízení. To rozhodně není malé číslo. Logicky se můžeme ptát, na čí straně je ta velká chyba, že tolik dětí nemůže vyrůstat v harmonické a milující

---

³ Český statistický úřad [online]. c2010, poslední revize 5. 12. 2011, [cit. 2012-2-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/3301-11>>

⁴ Zpravodajství České noviny [online]. c2001, poslední revize 22. 6. 2001, [2012-2-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vybor-osn-kritizoval-cr-za-velky-pocet-deti-v-detskych-domovech/654760>>

rodině, kterou je třeba (přes veškeré ideologické posuny minulosti) správné a nutné vnímat jako základ společnosti. Opravdu je dnešní česká rodina tak neschopná a nezdravá (jak by bylo možné se domnívat podle uvedených statistik), nebo stát nevytváří dostatečné podmínky proto, aby se s rodinou v obtížných životních situacích systematicky pracovalo, a dítě tak mohlo být co nejdříve vráceno do vlastní rodiny, nebo zni dokonce nebylo vůbec odebráno?!

Tabulka 2.1: Počet dětí s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou umístěných v ústavních zařízeních

Územní jednotka	Počet umístěných dětí s nařízenou ústavní výchovou ve sledovaném roce	Ve sledovaném roce byla ústavní výchova ukončena z důvodu				Počet dětí s nařízenou ústavní výchovou k 31. 12. 2010	Počet umístěných dětí s uloženou ochrannou výchovou ve sledovaném roce	Ve sledovaném roce byla ochranná výchova ukončena z důvodu				Počet dětí s uloženou ochrannou výchovou k 31. 12. 2010
		návratu do původní rodiny	umístění do NRP	zletlosti	ostatní*			návratu do původní rodiny	umístění do NRP	zletlosti	ostatní*	
Hlavní město Praha	135	36	35	103	11	491	10	1	0	14	3	23
Středočeský kraj	209	54	58	124	37	720	6	1	0	3	0	10
Jihočeský kraj	116	22	19	57	5	374	1	0	0	1	1	10
Přízeňský kraj	138	29	26	67	18	420	6	0	0	1	1	8
Karlovarský kraj	106	38	18	54	15	483	0	0	0	2	0	2
Ústecký kraj	322	76	64	135	27	1410	7	0	0	8	1	28
Liberecký kraj	86	35	23	55	9	341	1	0	0	1	0	4
Královéhradecký kraj	90	35	21	52	12	369	2	0	0	3	0	4
Pardubický kraj	95	29	31	74	15	355	1	0	0	3	0	4
Kraj Vysočina	81	19	11	34	10	258	1	0	0	1	0	3
Jihomoravský kraj	201	49	29	90	10	728	5	0	1	1	1	19
Olomoucký kraj	95	20	8	74	4	491	8	1	0	6	0	16
Zlínský kraj	40	7	8	30	5	237	2	0	0	3	0	3
Moravskoslezský kraj	341	71	65	145	25	1008	15	0	0	19	1	43
Celkem ČR	2055	520	416	1094	203	7685	65	3	1	66	8	177

Pramen: MPSV

Zdroj: MPSV, *Statistická ročenka z oblasti práce a soc. věci, 2011, str. 112*

Vysokým počtem dětí v ústavní i ochranné výchově se zabývají některé **nestátní neziskové organizace**⁵ (např. *Liga lidských práv, Středisko náhradní rodinné péče, Nadace*

⁵ Nestátní nezisková organizace je organizace nezřizovaná státem a na státu nezávislá, která je určena k obecně prospěšné činnosti nebo k neziskové činnosti pro soukromý prospěch.

Terezy Maxové), které se významným způsobem snaží ovlivnit nařizování a průběh ústavní výchovy.

Nezisková organizace není založena za účelem zisku, ale nabízí aktivity s charitativní povahou. Do skupiny nestátních neziskových organizací zahrnujeme především občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, atd. (Matoušek a kol., 2007)

3. VÝCHOVA V DĚTSKÉM DOMOVĚ

„Být někde doma znamená být v prostředí, které cítíme jako svoje, jako to pravé, to normální, i když jiným lidem se totéž prostředí jeví jako cizí, zvláštní. Ústav je vždycky pokusem o umělý domov, asyl; má být sférou jistoty, a to i v těch případech, kdy byl vybudován proto, aby chránil společnost, nikoliv lidi, kteří v něm přebývají.“ (Matoušek, 1995, s. 20)

3.1 Osobnost vychovatele

V této kapitole se bud zabývat osobností vychovatele, která je důležitá pro práci s dětmi. Pod pojmem **osobnost vychovatele** mám na mysli předpokládané chování a jednání, se kterými by se dítě mohlo ztotožnit. Osobnost vychovatele by měla na dítě působit přirozeně a pozitivně.

Rodičovská role *„je to role primárně biologicky podmíněná, ale zároveň i psychicky a sociálně významná. Její vliv na osobnost člověka, jeho uvažování a emoční prožívání, další role i mezilidské vztahy je značný.“ (Vágnerová, 2000, s. 344)*

Vychovatel v dětském domově supluje roli rodičů, která se v jeho případě může stát značně náročnou – uvědomme si vysoký počet dětí a jejich osobností odlišnosti (resp. výchovné problémy a sociální hendikepy). Vychovatel zajišťuje výchovnou a vzdělávací funkci, která sice není stejná jako v rodině, ale snaží se jí maximálně napodobit. Důležitým osobnostním rysem vychovatele by měla být **přirozená autorita**, kterou by mohlo dítě uznávat a přijímat jako dlouhodobou oporu. Z toho lze vyvodit, že vychovatel by měl být dobrým životním vzorem pro dítě a vést ho k odpovědnosti za sebe i druhé. Každé v domově přichází se svým osobním příběhem (trápením) a s tím je třeba k němu také přistupovat, tedy tzv. individuálně. S **individuálním přístupem** souvisí dobrá odborná znalost biologických, psychických a sociálních zvláštností jednotlivých věkových kategorií (etap životního cyklu). A v neposlední řadě by vychovatel **měl být trpělivý a s láskou** přistupovat k výchově dětí.

Také by měl mít dostatečné odborné vzdělání a naplňovat vhodné předpoklad, pro pedagogickou činnost v dětském domově. Ta je definována vyhláškou č. 139/1997 Sb.,

o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o kvalifikaci výchovných poradců.

3.2 Vývoj a výchova dítěte

V dětském domově se asi nikdy nevytvoří tzv. normální (rodinné) prostředí, ale všichni by se měli snažit tomuto ideálu co nejvíce přiblížit. Zároveň by měla výchova probíhat podle věku dítěte a jeho potřeb. V počáteční fázi výchovy dítěte je třeba se zaměřit na „*vytvoření nezbytných prvků, jako např. hygienických návyků, udržování pořádku, seznámení se s pravidly života kolektivu atd.*“ (Švancar, Buriánová, 1988, s. 21)

Česká psycholožka Marie Vágnerová (nar. 1956) rozděluje fáze výchovy dítěte podle vývojového období na **předškolní věk, školní věk, období dospívání a adolescence**. (Vágnerová, 2000, s. 107)

Předškolní věk trvá přibližně od 3 do 6 let a jde o významnou vývojovou etapu dítěte, která je dovršená nástupem do školy. Výchova v předškolním věku má podporovat zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dítěte. Hlavní náplní toho období je **hra**. Hra má poznávací, emociální, tvořivý a sociální aspekt. V předškolním věku vzniká nové vědomí „Já“, které je spojené s přijímáním vlastní identity a vztahu k druhým dětem. To mimo jiné což rozvíjí pravidelné docházení do mateřské školy. Důležitou součástí tohoto období je rozvoj prosociálního chování, které má uspokojovat dětskou potřebou jistoty a bezpečí, jejíž nepřítomnost může být příčinou asociálního chování. Jedním z prostředků učení v tomto věku je **nápodoba**, kterou intenzivně přebírá od svých rodičů mužský a ženský vzor, což lze v dětském domově simulovat jen velmi obtížně.

Školní věk trvá od nástupu do školy, tj. od 6-7 let do 11 let a stává se významným přelomem v životě dítěte. Ve školním věku se dále rozvíjí biologická, sociální a psychická osobnost dítěte, která ve své komplexnosti získává nové schopnosti a dovednosti. Dítě začíná uvažovat logicky a jeho myšlení se propojuje s představami, které jsou konkrétní, návazné a obrazné. Ubývá u něj projevů egocentrismu. Už je schopné odlišit realitu od fantazie. Adaptuje se na nové prostředí, autority a režim školy. Získává nové sociální role, které ho začleňují do skupiny vrstevníků a později i do širší společnosti. Dítě ve školním věku se dále

učí zvládat zátěžové situace a osamostatňuje se od rodičů. Hodnoceno je podle svých výsledků; dobré výsledky však nepřicházejí samy a ono musí vynaložit úsilí, aby jich dosáhlo.

Období dospívání začíná přibližně v 11 letech a končí 15 rokem. Označuje se jako pubescence. V tomto období se všechny složky osobnosti výrazně proměňují. Nejnápadnější je proměna tělesná složka, která je spojená s pohlavním dozráváním. Změna tělesné složky je doprovázena i změnou chování, která ne vždy musí být pozitivní. Pro dítě je v této „chvilí“ důležité, jak vizuálně vypadá i z důvodu reakcí vrstevníků a okolního světa. Negativní postoj ke svému tělu může vyústit ve ztrátu sebejistoty a vznik některých poruch chování. (např. mentální anorexie) Mění se tělesno vyžaduje, především u dívek, citlivý a individuální přístup, kterého se jim, jak vím podle své vlastní zkušenosti, v dětském domově ze stran vychovatelů spíše nedostává. V období dospívání dochází i ke změnám nálad, které mohou kolísavé - přecitlivělé a labilnější. Dochází také ke změně emočního prožívání, které je spojen s impulzivitou a nedostatky v sebeovládání. Toto období je obdobím hledání vlastní identity a rodič v něm hraje významnou roli.

Adolescence trvá od 15 let do 20 let a charakterizuje se jako období přípravy na dospělost. Adolescent získává nové sociální role a vytváří si své vlastní hodnoty a normy, podle kterých se začleňuje do společnosti. Postupně přejímá (se snaží přejímat) roli dospělého, která je spojená s určitým chováním a zodpovědností. Navazuje první vážné partnerské vztahy, ve kterých se projevuje především zamilovanost. S tím bývá spojen také i první vážnější sexuální zážitky. V této etapě života se mění postoj k rodičům a vrstevníci se stávají významným subjektem života. Adolescent může dokončit své vzdělání a tím vstoupit do sociální role zaměstnance. Tento krok může přinést první vážný existenční a existenciální rozpor mezi skutečností a očekáváním. Nabídka ekonomické samostatnosti je spojena s osobní svobodou, kterou zprvu nemusí dobře (bez problémů) zvládnout (tzv. šok ze svobody). Adolescent se musí třeba naučit hospodařit se svými penězi, pravidelně a spolehlivě chodit do práce, ve které už není hodnocen podle výsledků ve škole a životního příběhu (osudu), ale podle své reálné úspěšnosti v pracovním procesu. (Vágnerová, 2000, s. 108 - 297)

Každý zodpovědný vychovatel by měl znát průběh vývoje “svých“ dětí, podle kterého může zjistit, v čem a do jaké míry se to které dítě odchyluje od toho správného vývoje, snažit se s odchylkou pracovat a vytvořit co nejpříznivější podmínky pro jeho další vývoj v domově.

3.3 Práce a kontakt s rodinou

„Výraz kvalifikovaný nezájem, klíčový při rozhodování soudu o osudu dítěte, jako by přesouval všechnu vinu za nedostatek kontaktu mezi dítětem a rodinou na stranu biologické rodiny. Může však jít o blokaci kontaktu nebo jeho znesnadňování ze strany orgánů státu či ze strany poskytovatelů náhradní péče v ústavu.“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 61) Při navštěvování dítěte je někdy problémem velká geografická vzdálenost mezi rodinou a dítětem. S tím může souviset třeba nedostatek financí rodičů na vlastní dopravu. V některých případech nelze udržovat kontakt mezi dítětem a rodinou z důvodu zbavení rodičovských práv. Rodiče také často nemají informace o možnostech řešení vzniklé situace, a nejsou kompetentní ji úspěšně řešit.

Směrnice o náhradní péči o děti (OSN, 2009) popisuje mezinárodní pravidla a postupy, které mají přispět ke změně systémů náhradní péče. Například jedna z pasáží směrnice je věnovaná podpoře rodičovské péče. Té bych se chtěla věnovat detailněji níže.

1. *„Politika by měla preferovat podporu funkce rodiny a právo dítěte na styk s matkou i otcem a zároveň působit preventivně proti situacím, ve kterých je nutné odebrání dítěte z biologické rodiny.*

2. *Politika by měla podporovat a vytvářet schopnosti pomáhající rodičům v péči o vlastní dítě.*

3. *Politika by měla vytvářet určitá opatření, kterým by předcházela odebrání dítěte z vlastní rodiny. Hlavním cílem je podpora funkčnosti rodiny, která by měla být schopná zajistit odpovídající výchovu, vzdělání a ochranu dítěte. Do tohoto cíle by se kromě politiky měli zapojit i nevládní organizace, které jsou schopny společně navrhnout nová řešení. Nová řešení by měla zahrnovat tyto opatření:*

- a) *služby zaměřené na posilování rodiny*
- b) *podpůrné sociální služby*
- c) *politika pro oblast mládeže*

4. *Jako součást prevence se využívají také metody podporující integraci rodiny a vztahy v rodině.*

5. *Politika by také měla zajistit ochranu dospívajícím rodičům, kteří nejsou zletilý a podpořit je v dokončení vzdělání. Také by měla nezletilým rodičům zajistit práva, a to jako rodičům i jako dětem.*

6. *Podpůrné služby by měli být dostupné osobám, které se starají o své další sourozence a snaží se vytvářet vhodnou domácnost pro jejich další vývoj. Stát by měl určit odpovědnou osobu, která přijme*

status zákonný zástupce a bude plnit funkci ochranou před zneužitím této domácnosti. Dále bude spolupracovat s místními komunitami, které nabízí sociální služby. Především jde o zajištění komplexního přístupu, které dítěte potřebuje pro svůj vlastní rozvoj, včetně dodržování práv starajícího se sourozence.

7. Politika by měla zajistit dostupnost vzdělávacích zařízení, které by pomohli rodičům zvládat běžné povinnosti v domácnosti, ale i péči o děti se zvláštními potřebami.“

Směrnice o náhradní péči o děti schválil **Výbor OSN** (2009) a jsou souborem mezinárodních standardů pro státy a další zodpovědné subjekty při implementaci **Úmluvy OSN o právech dítěte**. (OSN, 2011)

Dítě by mělo mít kontakt s biologickou rodinou i v dětském domově. Rodič může dítěti psát dopisy a telefonovat mu. Návštěvy ale musí být plánované a dítě by nejprve mělo návštěvu zkontrolovat s vychovatelem nebo ředitelem dětského domova, a to z důvodu nenarušení plánu v domova a nevyčlenění dítěte z nějaké plánované akce. Po domluvě s vychovatelem a dítětem se může uskutečnit návštěva přímo v dětském domově. Návštěva by měla probíhat v budově výchovné instituce, nejlépe v nějaké společenské místnosti, kde dítě a rodič budou mít patřičné soukromí. Někdy je nutné při návštěvě rodičů přítomnost vychovatele (buď přímo v místnosti, kde se návštěva odehrává, nebo někde poblíž, aby dítě případně mohl ochránit). Důvod je prostý, někteří rodiče mohou své dítě ohrožovat, jak slovně, tak fyzicky. Může to třeba být z důvodu nepřiměřené reakce na pocity vlastní viny, že dítě skončilo v dětském domově. Biologický rodič by taky měl zhodnotit, kdy je návštěva dítěte nejvhodnější. Nemá zde jít jen o potřebu rodičovskou (například rodič se impulsivně rozhodne dítě navštívit jen proto, že mu dítě chybí). Dítě v dětském domově nemůže stále čekat na to, až se rodič ozve. Dítě má v dětském domově plánovaný program, který je potřeba dodržovat a respektovat. Tím se dítě učí jak dodržování pravidel, která jsou stejná pro všechny v dětském domově, tak zodpovědnosti k sobě samému i k druhým. Dítě také potřebuje dobrý a stabilní psychický stav, což je nezbytné pro jeho vývoj a úspěšný pobyt v domově. Tím, že si rodiče na návštěvu jezdí, jak se jim zlíbí a vytvářejí dětem plané iluze o tom, jak brzy půjdou domů, nebo když jezdí na “prázdné“ návštěvy pravidelně, dítěti prakticky nepomůžou...právě naopak. Spíše mu celou situaci více zkomplikují. Dítě se musí vyrovnávat se situací, kdy nemůže žít v rodině a ještě k tomu je mnohdy zklamáno opakovaným nedodržením slibů svých rodičů. Je pravda, že někdy není chyba na straně

rodiče a dítě se do rodiny opravdu vrátit nemůže. I přesto si myslím, že by se rodiče měli zamyslet, co dítěti chtějí říci a jaké následky to dítěti může přinést.

Hlavním výchovným a organizačním problémem je to, alespoň dle mého názoru, že se s biologickou rodinou po odebrání dítěte téměř nepracuje na životní změně, která by umožnila návrat dítěte zpět do původního prostředí.

Podle českého pedagoga Albína Škoviera by se spolupráce mezi biologickou rodinou a náhradní výchovnou institucí (například dětským domovem) měla řídit několika pravidly. Dítě by mělo být hlavním zájmem rodičů i dětského domova, převážně pak jeho pozitivní budoucnost. Dítěti by mělo být citlivě a přesvědčivě vysvětleno, proč se ocitlo v dětském domově a jaké mu to přináší výhody i nevýhody. Je tedy nutné společnými silami pracovat na akceptaci situace. Dětský domov by mělo uváženě podporovat kontakt mezi biologickým rodičem a dítětem. Společná spolupráce samozřejmě musí být dobrovolná a přínosem pro všechny zúčastněné. (Škoviera, 2007, s. 134)

3.4 Příprava na vlastní život

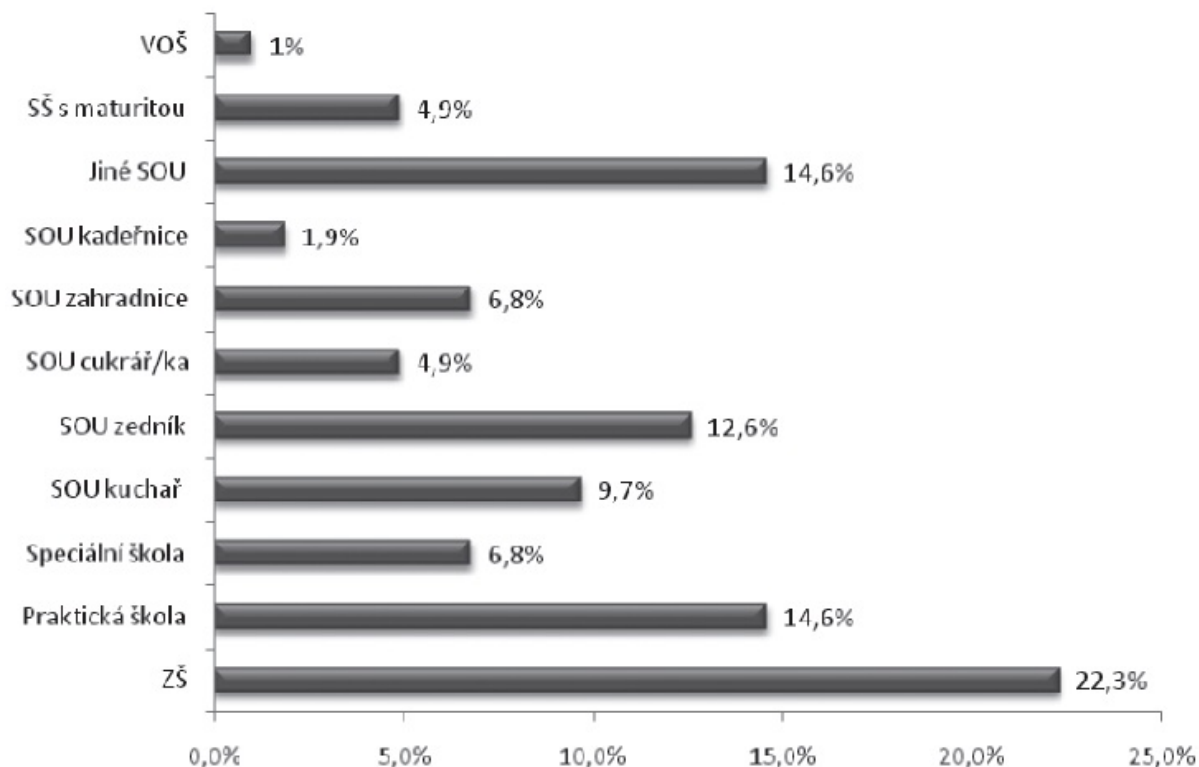
Dítě v domově vyroste “stejně rychle“ jako v normálním rodinném prostředí a náhle se z něj stane dospělý člověk, který se snaží přebírat odpovědnost za sebe sama a začít žít svůj svobodný život. Tento přechod není nijak jednoduchý. Člověk v sobě nosí řadu otázek, které bývají spojené se strachem a podpořené jistou naivitou a životní nezralostí. Proto je potřeba mít u sebe dalšího člověka, který bude dítěti (mladému člověku) nápomocný v zodpovězení těchto otázek a poskytne mu podpory v jeho zásadní životní proměně.

Příprava na vlastní život začíná již v raném věku a s nástupem do školy. Kritéria pro nástup do vzdělávacího zařízení definuje zákon **č. 561/2004 Sb.** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Vzdělávání probíhá převážně ve škole, kde se dítě připravuje na své budoucí povolání. Stejně tak se může vzdělávat i mimoškolně (např. navštěvovat zájmové kroužky). To by měl dětský domov podporovat. Úroveň vzdělání klientů, kteří opouštějí dětský domov, je výrazně

podprůměrné ve srovnání s populací. Nejčastěji absolvovanými obory jsou obor zedník, kuchař a zahradník, což je patrné z níže uvedeného grafu.

Graf 3.1: Typy škol a učebních oborů (2008)

Zdroj: Matoušek a kol., Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže, 2008

Z grafu vyplývá, že více než polovina klientů (50,5 %) studuje na středním odborném učilišti. Jen nepatrná část klientů (5,9 %) dosáhnou vyššího stupně vzdělání. (Matoušek, Pazlarová, Baldová, 2008, s. 27 – 28)

Škola formuje osobnost zprostředkováním informací znalostí a dovedností, které se dovrší profesní kvalifikací. Také vytváří společenskou integraci, která připravuje klienta na občanskou, osobní a pracovní složku života.

Každé dítěte v dětském domově má svoji dokumentaci. Nazvat ji lze jakousi knihou života, kde se shromažďují všechny osobní údaje, které se v průběhu jeho pobytu v domově zaznamenávají. Jsou to data zdravotní, psychologické a speciálně pedagogické povahy. (zákon č. 109/2002 Sb., §22, ods. 4) Tyto poznatky slouží pro pozorování stavu dítěte a mapování jeho dalšího vývoje v dětském domově, které by mělo být konzultováno s odborníky zodpovědnými za jeho současnou péči. Každé dítě v dětském domově má právo se do této své knihy života kdykoliv podívat a v případě nejasností by mu měla být poskytnuta poradenská činnost. Poradenskou činností se rozumí třeba vysvětlení příčin pobytu v dětském domově. Především by zde mělo jít o hluboké pochopení situace (předpoklad její akceptace) ze strany dítěte. Podle mé vlastní zkušenosti je tato činnost, která rozhodně nemůže mít charakter jednorázového aktu, zanedbávaná.

S knihou života i pobytem v dětském domově souvisí **budování vlastní identity** dítěte.

Český psycholog Zdeněk Matějček definuje identitu jako „*společenské „já“ , naše vnitřní odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám v předivě vztahů ve svém sociálním světě.*“ (Matějček, 1999, str. 67) Budování vlastní identity dítěte je důležitý prostředek pro jeho integraci do společnosti. Každé dítě by mělo znát svoji minulost (jako třeba odkud pochází, svoji národnost, počet sourozenců atd.). **Směrnice o náhradní péči o dítě Organizace spojených národů** ve svém dokumentu uvádí, že pro upevnění vlastní identity by se každému dítěti měl vytvářet památník, který by měl obsahovat důležité životní informace, fotografie, osobní předměty a vzpomínky. Památník by měl mapovat všechny kroky v životě dítěte, ke kterému by měl mít přístup během celého života. V ústavní péči se tento památník dosud pro děti nevytváří.

Příprava na vlastní samostatný život dítěte mimo dětských domov není nijak zvlášť ošetřena. Dítě pravidelně dochází do školy, kde se připravuje na své budoucí povolání. V dětském domově plní běžné povinnosti, které souvisí se zodpovědností a organizací dne. Chybí zde ale samostatná činnost, která by ho přímo připravovala dítě na samostatný budoucí život. Tuto mezeru vyplňují neziskové organizace, které se snaží pomoci dítěti připravit na samostatný život. V současnosti existuje několik takových organizací.

Stejným cílem se zabývá například *Centrum Sámovka* v rámci projektu *SOS 18*, který mladým lidem nabízí pomocnou ruku v přípravě na samostatný život. Projekt je určený těm, kteří žijí v dětském domově a zanedlouho ho mají opustit. Každý rok projekt vytváří jednu skupinu mladistvých, se kterou po celý rok pracuje. Projekt je rozdělen na dvě hlavní části:

- dovednostně-vzdělávací setkání v Centru Sámovka.
- sportovně-dovednostní pobyt v přírodě.

Oblastem, kterým se věnuje proškolení pracovní tým (16členný) se dá rozdělit do pěti částí:

1. **Získávání a ověřování praktických dovedností.** Dovednost a schopnost obrátit se při hledání práce na správné místo a udržet si práci trvale. Dále třeba zajištění si bydlení, vybavení bytu. Nejdůležitější složkou praktických dovedností je samostatné hospodaření s penězi, umění si vystačit s penězi na celý měsíc, plánování si nákupů dle reálné důležitosti, praktičnosti a výše příjmu. Tato praktická dovednost chybí dětem z dětských domovů docela často.

2. **Rozvoj úspěšné komunikace a spolupráce v rámci skupiny.** Jde o praktický nácvik při řešení konfliktů v práci, na úřadech a v běžném životě. Dále sem patří vštěpování mravních norem, které společnost uznává a které jsou důležité pro integraci jednotlivce do společnosti. V neposlední řadě se v této souvislosti hovoří o znalosti etiky a společenského chování při vybraných situacích.

3. **Osobní růst a sebehodnocení.** Program vytváří situace a příležitosti k samostatnému jednání, které vede k přijímání vlastní zodpovědnosti. Snaží se také zvýšit sebejistotu jednotlivce.

4. **Zdravý životní styl, prevence závislostí.** Sem spadá neformální vzdělávání v protidrogové prevenci, s následnou diskuzí na toto téma. Dále snaha podporovat mladého člověka aktivně trávit svůj volný čas a to nabídkou zájmových aktivit, které si může vyzkoušet a případně se v nich dál rozvíjet.

5. Plánování budoucnosti, život v rodině. Praktický nácvik na přechod do samostatného života. Umění si určit jasné a splnitelné cíle, např. touha naspořit si. V tomto době se probírají témata týkající se partnerských vztahů, nebo neplánovaného těhotenství.⁶

Obecným cílem projektu je co nejvíce pomoci na občanské i lidské přípravě člověka, který bude odcházet z dětského domova do svého vlastního života.

---

⁶ SOS18 [online]. c2008, poslední úpravy neuvedeno, [cit. 2012-3-9] Dostupné na WWW: <<http://www.sos18.cz/index.php?act=projekt>>

4. EXKURZ DO PRAXE VŠEDNÍHO DNE

Praktickou částí bych chtěla poukázat na reálnou výchovu a vzdělávání v dětském domově a to prostřednictvím reflexí osob, které byly vychovávány v dětských domovech a poskytli mi své výpovědi. Osoby byly seznámeny, že jejich výpovědi budou zveřejněny a z důvodu anonymity uvádím pouze křestní jména, se kterými osoby souhlasily.

4.1 Vzkazy v láhvi

V této části práce bych chtěla poukázat nejenom na vlastní zkušenost s pobytem v dětském domově ale na také zkušenost svých přátel, kteří rovněž vyrůstali v ústavní výchově. S tímto životopisem si troufám tvrdit, že některé procesy nejsou v systému výchovy nastaveny dobře, resp. se dají různě „ohýbat“. Se vši pokorou si troufám tvrdit, že kdo jiný by měl znát fungování systému lépe, než člověk, který si ním sám prošel?! V *dětském domově v Pyšelích* jsem vyrůstala od svých 9 do 20 let, a proto se domnívám, že nejen má vlastní životní zkušenost, ale i již zmíněná zkušenost mých přátel, by mohly přispět k formulování doporučení pro zlepšení ústavní výchovy systému fungování v ČR.

Po odchodu z dětského domova jsem se dostala do *Domu na půli cesty*, kde nyní stále žiji. Poznala jsem zde další přátele, kteří studují i pracují, a měli stejné štěstí jako já, že se dokázali úspěšně integrovat do většinové společnosti. Mnozí však takové štěstí nemají. Naše zkušenosti z dětského domova jsou tedy dobré i špatné. K prezentaci svých výpovědí jsme jako tým využili nabídku redakční rady webu „ČÍ JE DÍTĚ?“, která nám poskytla prostor v sekci *Vzkaz v láhvi*. Naše sdělení mířilo k odborné veřejnosti ale i k veřejným činitelům – zákonodárcům. Domnívám se, že naše výpovědi jsou důležité pro mnohé lidi, zejména pak pro ty, kteří podmínky pro život dětí v ústavech vytvářejí.

Jako tým exodchovanců dětského domova chceme, aby je naše vzkazy dostaly také k dětem, které musí v ústavech žít. Pro ně mohou být velmi důležité. Právě tyto děti díky specifické socializaci totiž nejsou často schopny uvědomit si situace, které již hraničí s nerespektováním jejich důstojnosti, svobody projevu a vůle, s nedodržováním jejich práv. Nejsou schopny, nebo nemají dost odvahy; pojmenovat situace, ve kterých se již necítí dobře a neumí se vzepřít ve chvíli, kdy je o nich rozhodováno bez jejich účasti, často nepříjemným způsobem.

Naší ambicí je dětem v domovech pomáhat v sebe uvědomování se v získávání sebe důvěry a osobní kompetence. Chceme je učit, jak o nepříjemných a citlivých věcech mluvit, jak umět uzavírat dohody o svých zájmech a adekvátně hájit svá práva.

Vlastní zkušenost

Ústavní výchovou jsem si prošla celých 11 let. Tuto zkušenost se snažím vnímat jako přirozenou, řekněme snad i normální část svého života. Je to podstatná a neopominutelná etapa mého života, která mě hodně naučila, ale také mi ledacos vzala. Jako každé dítě, které bylo vychováváno v ústavním systému, jsem si prošla *diagnostickým ústavem* (konkrétně v Dobříčovicích), na který mám již jen mlhavé vzpomínky. Vybavuji si pouze to, že tam byla řada dětí, které stejně jako já nevěděly, co s nimi bude. Život v dětském domově mě donutil rychleji (sociálně) dospívat a přijmout tak fakt, že nemám to štěstí žít ve vlastní úplné rodině. To pro mě bylo velkým handicapem, se kterým jsem se zprvu nebyl schopná vyrovnat. Postupem času jsem si ale uvědomila, že i přes tento “dar osudu“ mohu být plnohodnotným a spořádaným člověkem, který doufá, stejně jako ostatní, v lepší život a usiluje o “obyčejné“ lidské štěstí.

4.2 Příběhy z praxe

V této části kapitoly se chci zaměřit na pět prvků, které považuji za rozhodující z hlediska úspěšné integrace dětí a mládeže do většinové společnosti. Vše bych nejprve uvedla krátkým příběhem, který se opravdu stal a na základě této výpovědi se pokusila rozpracovat otázky nedostatečnosti fungování ústavního systému.

Vanda (22 let)

„Když jsem se dostala do dětského domova, bylo mi devět let. Moje máma o mě stále projevovala zájem, ale způsobem, který mi ubližoval a kterému jsem nerozuměla. Nikdo mi nikdy moc nevysvětlil, co s mámou vlastně je, proč se chová tak, jak se chová. Fakt není lehké, když rodič přijede do děčáku a dělá divné věci. Sedíte, stydíte se a brečíte. No a přijdou další děti a smějí se „Hele tvoje máma, koukni na ní, co zase dělá“. Některé tety se snažily pomoci, vysvětlit co a proč, ale sami moc nevěděly. Některé tety byly hodně odměřené. Až jako větší, když jsem se sama začala zajímat, jsem pochopila, že máma je duševně nemocná. Až později jsem pochopila, že máma dělala všechno proto, aby mě dostala

z děcáku pryč. Až zpětně jsem ocenila a pochopila, že přes to všechno, co mi máma prováděla, se o mě vlastně starala a měla mě ráda. “

Řada z nás - děti z dětského domova - má zkušenost s **obecným vysvětlením, proč jsme byli odebráni ze své rodiny**. Když vás umístí do ústavu, jste zprvu zmateni a máte pocit, že je k vám svět nespravedlivý. Pronásleduje vás spousta otázek typu, proč se to stalo zrovna vám?! Od vychovatelů dostanete zpravidla obecné vysvětlení, že rodiče nejsou schopni se o vás postarat, ale přesnější (konkrétní) informace k vám neprijdou. Nikdo s vámi na toto téma příliš nediskutuj. Prostě se to považuje za hotovou a pro jedince nedůležitou věc. Jak se má ale dítě vyrovnat s tím, že ne může žít s vlastní rodinou, když mu to nikdo pořádně nevysvětlí? Jak má při nedostatku informací akceptovat svůj úděl jako smysluplný a pro něj vlastně pozitivní?

V jednom z domovů bylo na denním pořádku, že když dítě ventilovalo svůj osobní problém, bylo objednáno k psychiatrice, která do domova jednou týdně dojížděla. Dítě se jen stěžít může otevřít člověku, kterého pořádně nezná a ještě si k tomu píše zápisky ze všeho, co mu akorát říká. Snad se není čemu divit, že spousta dětí z návštěvy psychiatra také odchází s receptem na léky. Tím zde bývá považováno vše za vyřešené. Žádné dlouhé povídání si o problému, žádná snaha dítěti vše vysvětlit, aby se se situací mohlo smířit a poučit se z ní.

Box 4.1	MF DNES - „Dětské domovy tlumí zlobivé děti léky“
<p>Začátkem dubna v letošním roce MF DNES zveřejnilo článek, ve kterém upozorňuje na tlumení léků dětí v dětských domovech. <i>"Nechtěl jsem brát tlumící léky na zlobení ani jet do psychiatrické léčebny, ale neměl jsem si komu stěžovat, kde hledat pomoc,"</i> vyprávěl MF DNES 22letý Tomáš, který vyrůstal v ústavech od narození. Uklidňující léky byl nucen brát devět let, v léčbě byl několikrát.</p> <p>System péče je tak děravý, že v podobných situacích nechává děti prakticky samotné. <i>"V dětských domovech jsou často bezmocné,"</i> konstatuje Jan Pfeiffer, člen komise při Radě Evropy, která má bojovat proti týrání a ponižujícímu zacházení.</p> <p>Teoreticky se sice mohl svěřit sociální pracovníci, ale prakticky to bylo vyloučené. <i>"Donesla mi čokoládu a před ředitelem či vychovatelkou se ptala, jestli mě něco netrápí. Nechtěl jsem si dělat problémy a raději jsem lhal a domov chválil."</i> Výpovědi dětí o tom, že kontroly sociálních pracovníků bývají formální, potvrdil i ředitel odboru rodiny ministerstva práce a sociálních věcí Miloslav Macela.</p> <p><i>"Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí to má změnit. Přístup sociálních pracovníků musí být daleko odpovědnější,"</i> řekl. Vzápětí však přiznal, že ani to nemusí dětem, jejichž výchovné problémy řeší vychovatelé pilulkami či převozem do psychiatrické léčebny, pomoci. <i>"Dítě se může s problémem svěřit sociálnímu pracovníkovi a ten mu má pomoci. V tomto případě se však jedná o rozhodnutí lékaře, a proto je řešení velmi složité. Jinými slovy, na psychiatra je sociální pracovník krátký,"</i> uvedl Miloslav Macela.</p> <p style="text-align: right;">Zdroj: <http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-tlumi-zlobive-deti-pomoci-leku-fno-domaci.aspx?c=A120402_204008_domaci_ert></p>	

Také jsem měla to „štěstí“ navštívit psychiatricku. Vyslechla si mě, něco si napsala na papír a na řadu šel další. Měla jsem to štěstí, že jsem žádné léky na zklidnění nedostala. Když jsem odešla z dětského domova, dostala jsem svoji zdravotní složku, kde jsem našla zápisy od paní psychiatricky. Některé závěrečné zprávy působily jako pouhé formality, *např. akt. stav klidový – nemá prý problémy. Ráda by navštívila rodinu.* Dokonce jsem našla tam i jedno doporučení, které znělo takto: *„Pokus o ev. umožnění kontaktu s rodinou – pokud soc. pracovnice dovolí.“* Do teď nerozumím tomu, jak mi mělo pomoci ve smíření, že je matka nemocná, a proto se ke mně takto chovala. Je ironie, že někdo může napsat, že kontakt přichází v úvahu, pokud to sociální pracovnice dovolí. Sociální pracovnice by tu přece měla být pro dítě a snažit se co nejvíce jednat v jeho zájmu. Nenapadá mě lepší zájem dítěte, než podporovat kontakt s vlastní rodinou.

Honza (20 let)

„Když jsem se dostal do domova, bylo mi asi deset let. Nelíbilo se mi tam. A potřeboval jsem někoho, komu bych mohl říkat, kdo je trouba a kdo se mi líbí a do koho jsem se třeba zamiloval a která teta mě naštvála a tak. Neměl jsem nikoho. A tak jsem si z kapesného koupil velký modrý blok z tvrdými deskami. Napsal na něj lihovkou: „Kdo si to přečte, zemře!“ a pod to DENÍK. Každý den jsem si tam psal, co jsem zažil. Nikdy jsem ho nikomu neukázal. Až jednou. Dal jsem ho přečíst jedné holce, do které jsem se zamiloval. Prostě jsem chtěl, aby o mě věděla, všechno, protože ona mi taky všechno říkala. Ona ten deník zapomněla na pokoji. Všimla si ho vychovatelka a ta ho dala paní ředitelce. „Jako teto, proč jste jí to dala?“ ptal jsem se. „Hele, jednou jsi v domově a tak má paní ředitelka právo vědět, co si o ní a o domově myslíš.“ Odpověděla mi vychovatelka. Nevěděl jsem, co mám odpovědět. Odešel jsem do svého pokoje. Přemýšlel jsem, co budu dělat. Já jsem si tam psal úplně všechno. Kdo mě štvě a komu bych chtěl sprostě vynadat a třeba jsem tam psal i o té svojí lásce. Prostě všechno! A tak jsem nedělal nic. Báł jsem se. Ředitelka mi deníček vrátila až asi po půl roce. „No teda ty, jsi teda kvítko... to jsem o tobě nevěděla. Tady máš ten tvůj sešítek. „To je deník,“ špil jsem. „Co? No, to je jedno, podívej nějaké pasáže jsme ti okopírovala do tvé složky, jen abys o tom věděl,“ oznámila mi suše ředitelka a já šel psát další pořádně a tentokrát poslední zápis do deníku...“

Řada z nás má zkušenost s necitlivým zacházením s osobními údaji. Snad každému z nás se stalo, že jsme něco důvěrného řekli vychovateli a on to obrátil proti nám. Po této zkušenosti jsme věděli, že lepší je neříkat nic, protože pouze tak nebudeme mít žádné problémy. Ale jak se může systém plný nedůvěry, ve kterém se děti budou bát cokoliv říci vychovateli nebo na veřejnosti, otevřít a tzv. naladit na potřeby dítěte, rezonovat se jeho optikou životní reality?

Jak už bylo napsáno, vychovatel by měl nahrazovat rodičovskou roli, mělo by mu jít hlavně o dítě a o názory, které jsou pro dítě důležité, a případně mu poskytnout jiný pohled na danou situaci.

Za velmi necitlivý a netaktní rovněž považuji případ, kdy je dítěti v dětském domově předán **soukromý dopis**, který byl bez jeho vědomí **otevřen**, a to bez jakéhokoli dalšího vysvětlení. Také jsem jednou dostala otevřený dopis od vychovatelky. Cítila jsem se zrazeně, protože jsem náhle měla pocit, že nemám absolutně žádné soukromí.

V dětském domově je opravdu těžké si **zachovat vlastní soukromí**, máte společný pokoj ještě se dvěma nebo třemi dívkami, které se také nemají kam "schovat".

V zákoně č. 109/2002 Sb., najdeme, že ředitel zařízení má právo „*být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dítětem, pokud je důvodné podezření, že zásilka má z výchovného hlediska závadný obsah nebo by mohla ohrozit zdraví či bezpečnost dětí, a uschovat ji na dobu omezenou dnem propuštění dítěte ze zařízení.*“ (§ 23)

Nikde se však nepíše, že ředitel má právo otevřít dopis bez přítomnosti dítěte a také se nikde nepíše, že jej může otevřít někdo jiný než ředitel zařízení. Podle mého názoru zde dochází k porušování dětský práv, která se jinak neřeší. Děti totiž často nejsou obeznámeny se svými právy; jejich povinnosti jim však vychovatelé rádi připomínají.

Iveta (21 let)

„V dětském domově jsem vyrůstala od svých 8 let. Když mi bylo 12 let, moje tělo se začalo měnit. Nikdo to se mnou sice neprobíral a poznala jsem, že mi začala růst prsa. Hurá, říkala jsem si. Konečně budu moc nosit podprsenku a mít se o čem bavit s holkami. Šla jsem za vychovatelkou, že potřebuji koupit podprsenku. Vychovatelka přistoupila ke mně blíž a podívala se pod tričko. A po chvíli mi odpověděla: „Podprsenku ještě nepotřebuješ. Až jí budeš potřebovat, tak ti ji teprve koupím.“ A odešla pryč. A já tam stala jak opařená, jak to že to nevidí, že jí přeci potřebuji. Byla jsem na vychovatelku hodně naštvaná a říkala jsem si, jak je to nefér. Přeci mi nějaká vychovatelka nebude říkat, zda mám prsa na to, abych mohla nosit podprsenku. Šla jsem do pokoje a začala brečet. Přišla ke mně starší holka a zeptala se mě, co se mi stalo. Tak jsem jí to celý vyprávěla. Ona mi řekla, že se podívala k sobě do skříně, že by tam mohla nějakou mít. Tak jsem svojí první podprsenku zdědila po kamarádce.“

Z vlastní zkušenosti vím, že v některých dětských domovech je řada témat skutečně **tabu**. Nejméně se mluví o **sexualitě, dospívání děvčat a antikoncepci**. Starší vychovatelé si s dětmi nepovídají o partnerských vztazích a už vůbec ne o ochraně děvčat před otěhotněním. Kdo jiný se ale s nimi má na toto téma bavit, než vychovatel, který v jejich životě supluje rodiče?!

Ve škole se sice přednášky o **sexuální výchově** konají, ale schází při nich osobní přístup. Rovněž mají velmi rozdílnou kvalitu i rozsah. Děti z dětských domovů potřebují v této věci velmi citlivý přístup, neboť nemusí přesně vědět, kterému z vychovatelů se svěřit, kde nalezne to správné pochopení. S děvčaty se v domovech nediskutuje ani téma **antikoncepce**. Některá děvčata by antikoncepci ráda brala, aby se mohla „chránit“, ale ze svého kapesného si to nemohou dovolit. Ředitelé někdy poněkud nešťastně argumentují, že kdyby děvčatům platili antikoncepci, tak jim tím vlastně dávají povolení žít sexuální život. Takhle mají pocit, že je vlastně chrání. Ve stejné chvíli si ale neuvědomují, že děvčata i přesto, že antikoncepci nemají, sexuálním životem samozřejmě žijí.

Další důležité téma, kterému se dle mého názoru v domovech nevěnuje dostatečná pozornost, je **menstruace**. Stává se, že při první menstruaci jsou dívky zmatené, v šoku. Málo kdy jim někdo vysvětlí, co krvácení přesně znamená, co a jak se má používat. Roli vychovatele pak v mnoha případech zastoupí starší dívky, které jim základy vysvětlí.

Zde jsem měla velké štěstí, neboť jsem potkala vychovatelku, která byla svým přístupem opakem všech ostatních vychovatelů. Mohla jsem za ní kdykoliv přijít a povídat si s ní o čemkoliv na toto téma. Vždy ke mně přistupovala citlivě a snažila se mi co nejvíce poradit. Také mi vštěpovala, abych si vážila sama sebe a jaké věci jsou pro partnerský vztah důležité. Tím myslela, abych věděla, že se lidé ve vztahu mají k sobě chovat hezky, abych nikdy nepřipustila, že by mě někdo uhodil nebo se ke mně choval jakkoliv hrubě. Myslím si, že když dítě žije v dětském domově, potřebuje přesně takovéto rady a takový přístup, neboť je to důležité pro jejich výběr životního partnera do budoucna.

Franta (22 let)

„V dětském domově jsem vyrůstal od 3 let. Když mi bylo 14 let, tak jsem se rozhodoval, kam jdu na školu. Řekl jsem si, že zkusím pekaře. Na základní škole jsem se moc neučil, ani mě to tam moc nebavilo. Taky mi vychovatele nevěnovali moc pozornosti s učením. Když jsem přišel ze školy, tak se mě jen zeptali, zda mám nějaké úkoly. Odpověděl jsem se, že žádné nemám a měl jsem od nich klid. Když jsem se dostal na pekaře, tak jsem zjistil, že mě to baví a docela mi to jde. Učitelé mě začali chválit a já si začal věřit, že asi úplně blbej nebudu. Seznámil jsem se s novými kamarády, kteří vůbec neřešili, že jsem z děcáku. Brali mě normálně a dokonce se mě snažili podpořit, že bych mohl zkusit nástavbu. Tak jsem řekl vychovatelce, že pokud udělám závěrečné zkoušky, že bych rád zkusil jít na nástavbu. Nic nenamítala, přišlo mi, že možná má i trochu radost, že jsem se rozhodl jít dál. Když jsem se na ni dostal, tak jsem měl velkou radost a říkal si, že to ještě daleko dotáhnu. Nástavba utekla jako voda a já si říkal, co teď dál. Buď musím odejít z děcáku nebo bych mohl pokračovat ve studiu. Tak jsem si říkal, že bych možná mohl zkusit vysokou školu. Ze začátků jsem si moc nevěřil a říkal si: „Ty jo, mám na vysokou školu? Mužů to zkusit, případně prostě půjdu pracovat.“ Tak jsem poslal přihlášku, šel jsem na přijímačky a potom jen čekal. Za pár dní za mnou přišla vychovatelka s dopisem, zda mě přijali nebo nepřijali. Tak jsem začal studovat na vysoké škole. Teď, když to píšu, tak mi pořád přijde neuvěřitelné, že jsem se na vysokou školu dostal. Rok na vysoké utekl rychle a já měl před sebou zkouškové. Zkoušky jsem zvládal dobře, jen můj velký nepřítel byla angličtina, která byla hodně těžká. První zkoušku jsem neudělal, ani druhou. Tak jsem měl poslední možnost to ještě zkusit. V té době můj starší brácha už bydlel sám a dostal se do dluhů. Tak jsem si řekl, že pokud to neudělám, tak půjdu pracovat a pomůžu mu se z dluhů dostat. A stalo se, zkoušku jsem neudělal a odešel z děcáku. Moje vychovatelka mi sice říkala, abych začal zase znova vysokou školu, že tu angličtinu jistě zvládnou. Možná bych to i šel zkusit znova, ale brácha je moje jediná rodina. Tak jsem měl jasno, že půjdu pracovat a zkusím mu pomoci. Ale ničeho nelituji, nikdy jsem si nemyslel, že bych měl na to jít na vysokou školu a vydržet tam celý rok. Takhle zkušenost mi dala hodně, teď vím, že pokud člověk něco chce, tak za tím prostě musí jít a zkusit to.“

Řada z nás se při pobytu v domově setkala s tím, že vychovatelé nemají dostatek času věnovat se každému dítěti a učit se s ním zvlášť. Je to podmíněno tím, že vychovatel mívá v rodinné skupině osm až dětí. Z tohoto důvodu asi není úplně reálné věnovat všem dětem stejný čas a nasazení. Na druhou stranu mám takový pocit, že v obecné rovině jsou děti v dětských domovech podceňovány a to jak vychovatelem, tak nakonec i sebou samými. Když dítě v dětském domově dostane nálepku, že ničeho velkého v životě nedosáhne a skončí stejně jako jeho rodiče, tak proč by se mělo vlastně snažit, když ho už vychovatel a společnost jednou definitivně odsoudili.

Nezpochybnitelné je, že se každé dítě rodí s jistou genetickou výbavou, která je mu dána ze strany otce a matky. Například inteligence je určitě geneticky podmíněna, na druhé straně se může rozvíjet získáváním životních zkušeností a procvičováním různých modelových

situací. Když u dítěte v dětském domově najdeme, v čem je nejslabší, může se vychovatel pokusit to cíleně měnit. Důležitá je motivace, probuzení zájmu a podpora kladného postoje k učení.

V mnoha dětských domovech chodí hodně dětí do **praktických škol**. Nebylo to kvůli tomu, že by byly hloupé. Jen se doma neučily nebo chodily za školu, protože se jim nikdo pořádně a upřímně nevěnoval, a tak nezvládaly učivo na základní škole. Přesunutí dítěte do praktické školy by ale mělo být dle mého názoru až krajním řešením. Dítěti by nejprve třeba mělo být věnován dostatek času a pokusit se s ním zameškané či zanedbané učivo dohnat.

A v neposlední řadě bych chtěla zmínit, že také Výbor OSN kritizuje Českou republiku za automatické posílání romských dětí do praktických škol. Doporučil, aby Česká republika přijala takové opatření, které by tomu předcházelo.⁷

Pepa (24 let)

„V dětském domově jsem byl od svých 6 let do 18 let. Když mi bylo 18 let, byl jsem v posledním ročníku na obchodníkově. Měl jsem pocit, že si můžu dělat, co chci a nemusím v děčáku nikoho poslouchat. Říkal jsem si, že konečně začnu žít svůj život a jak se jednou budu mít skvěle. Dokonce jsem přemýšlel, že bych nedodělal školu a odešel z děčáku. Měl jsem plné zuby vychovatelů, kteří mi jen říkali, co mám dělat a bylo jim jedno, jak se tam cítím. Nakonec jsem dal na rady učitele, který se mi snažil pomoci. Pořád dokola mi opakoval, ať tu školu dodělám, že jinak ze mě nebude nic. Tak jsem školu úspěšně dodělal a odešel z děčáku. Když se blížil můj odchod, tak jsem najednou nevěděl, kam vlastně mám jít. Rodiče se mě vzdali, když jsem byl malý, takže na ně jsem se nemohl obrátit. Šel jsem za ředitelkou, zda by mi mohla nějak pomoci nebo poradit, kam se mám obrátit. Řekla mi, že bych si mohl zažádat o městský byt a zjistila mi co vše je k tomu potřeba. Musel jsem si sám zařídit potřebné papíry k žádosti a společně jsme zažádali o byt. Pár měsíců se nic nedělo a potom se na mně štěstí usmálo. Přišel mi dopis, že mi přidělili městský byt. Měl jsem obrovskou radost, že budu mít kde bydlet. Najednou mi došlo, že budu potřebovat nějaký nábytek do svého bytu a taky si musím shánět práci, abych se mohl nějak uživit. Věděl jsem, že mi v děčáku víc nepomůžou, tak jsem se obrátil na jednu paní, která do našeho děčáku jezdila a zařizovala nám akce typu soutěží, hory, moře a další věci. Poprosil jsem ji, zda by mi nemohla nějak pomoci nebo jen poradit, kam se mám obrátit. Byla ochotná mi zkusit pomoci. Nakonec jsme společně vybavili můj byt a po nějakém čase jsem i našel práci. Pamatuji si na svůj první nákup, kdy jsem vůbec nevěděl, co si mám vlastně koupit. Tak jsem začal tím, na co jsem měl zrovna chuť. Byli to brambůrky, čokoláda, cola, kafe, uzeniny a další blbosti. Nákup mě stál skoro tisíc korun, ale říkal jsem si, že je to v pohodě, vždyť si teď vydělávám, tak si

⁷ Zpravodajství České noviny [online]. c2001, poslední revize 22. 6. 2001, [2012-2-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vybor-osn-kritizoval-cr-za-velky-pocet-deti-v-detskyh-domovech/654760>>

dopředu to, co jsem v děčáku nemohl mít. Takhle jsem svoje nákupy párkrát zopakoval a ani ne v polovině měsíce jsem pomalu neměl žádné peníze. Došli mi, že na tohle mě v děčáku vůbec nepřipravil, že se musím sám naučit hospodařit s penězi.“

V dětském domově máte skoro všechno. Materiálně vás tam zabezpečí. Když potřebujete nové věci do školy, požádáte „tetu“, která vám to obstará či koupí. K Vánocům si můžete přát dokonce poměrně drahé dárky, které vám sponzoři koupí, protože děti z dětského domova jsou přece „chudáci“. Tyto věci jsou hezké a dítě si rychle zvykne na to, že co chce, to taky dostane. Ale jak ho taková praxe může připravit pro budoucí život?!

Řada z nás měla na počátku samostatného života tento problém, že jsme nevěděli, jak hospodařit s penězi. Jak si jenom rozdělit peníze, aby nám vystačily do další výplaty? Měla jsem velké štěstí, že se v mém okruhu pohybují lidé, kteří pracují v sociální oblasti a ti mi pomohli. Kdykoliv jsem se na ně obrátila, tak mi poradili, co mám přesně udělat. Když jsem se učila hospodařit, tak se mnou kamarádka udělala tabulku příjmů a nákladů. Podle toho jsem věděla, co nutně potřebuji a co si případně mohu koupit, pokud si něco našetřím.

Dle mého názoru tato mezera v systému přispívá k negativní integraci jedince do společnosti. Pro jedince, který opustí dětský domov, mohou nastat, a většinou také nastávají, těžké chvíle, které nemusí být vždy schopen zvládnout a žít tak beztravný život. Kvůli nedostatku peněz může mladý člověk začít páchat různé trestnou činnost, zadlužit se nebo skončit tzv. na ulici.

Dílčí shrnutí

Na základě uvedených příběhů lze vyvodit několik hlavních nedostatků systému ústavní a ochranné výchovy u nás.

- 1. Nedostatečná práce s rodinou a dítětem.**
- 2. Nedostatečná informovanost dětí o svých právech.**
- 3. Nedostatečná odborná kvalifikace vychovatelů.**
- 4. Nedostatečná připravenost dětí na odchod z dětského domova a na začátek samostatného života.**

Zlepšení systému výchovy podle mého názoru může přispět k lepší integraci mladých lidí do společnosti. Především by mělo jít o potřeby a zájem dětí, o snahu mu pomoci překonat těžké chvíle v domově. Dále by se mu měly vysvětlit důvody, proč primární rodina selhala a snažit se ho přesvědčit, že i přes veškeré hendikepy může mít lepší život. Vychovatel by se měl snažit děti a mládež podpořit, aby si byli jistí sami sebou a svými činy.

5. NÁVRHY PRO PRAXI ANEB JAK TO BUDE DÁL

Na předchozí část své absolventské práce bych chtěla navázat popisem návrhů opatření, kterými se stát aktuálně zabývá. Ten následně doplnit vlastními návrhy dílčích reformních úprav fungování systému, které by mohly přispět k jeho zlepšení.

5.1 Transformace ústavní péče

Již v roce 2009 se vytvořil návrh na transformaci institucionální výchovy v ČR. Byl zaměřený výhradně na transformaci náhradní výchovné péče ve školském zařízení, kterou Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2009 vydalo s názvem *Rámcový koncept v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči*. Jeho pravdivý obsah a časové limity však byly dost svazující.⁸

Oproti této rámcové reformní úpravě vláda ČR v letošním roce schválila *Národní strategii ochrany práv dětí „Právo na dětství“*, kterou představilo Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Hlavním cílem strategie je vytvoření společného systému, který zajistí **ochranu práv všech dětí v České republice**. Česká republika má v té oblasti řadu nedostatků, které mezinárodní organizace dlouhá léta systematicky kritizují.⁹

„Ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek na tiskové konferenci po jednání vlády zdůraznil, že se koncepce zaměřuje i na deinstitucionalizaci systému péče o ohrožené děti: „V první řadě je třeba vykonat maximum možného, aby dítě mohlo zůstat ve své původní rodině. Pokud to skutečně není možné, pak vláda svým dnešním rozhodnutím potvrdila, že

---

⁸Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. c2009, poslední revize 17. 9. 2009, [2012-3-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>

⁹Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [online]. c2012, poslední úpravy 9. 1. 2012, [2012-3-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/11901>>

upřednostňuje pro takové dítě individuální péči před péčí ústavní. “ Ministr také připomněl, že jen v roce 2010 prošlo kojeneckými ústavů více než 2000 dětí do tří let věku.“¹⁰

5.2 Národní strategie ochrany práv dětí

Strategie Ministerstva práce a sociálních věcí určuje základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. Vymezuje konkrétní kroky a cíle, které už stanovují odpovědnost jednotlivým resortům. Na základě strategie by měla vzniknout intenzivní spolupráce vlády, nestátních neziskových organizací, občanských sdružení a územních samospráv. Národní strategie má v ideálu přinést legislativní změny a propojit je s každodenní praxí. (MPSV, 2012, s. 2)

Národní strategie ochrany práv dětí by měla fungovat na těchto základních principech. (MPSV, 2012, s. 3-4)

- a) „Je plně zaměřen na dítě*
- b) Respektuje potřeby a vývoj dítěte*
- c) Sleduje dlouhodobý zájem dítěte, podporuje jeho jedinečnost a vývoj*
- d) Umožňuje rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, zdravotní postižení, okolnosti nebo věk*
- e) Zahrnuje do řešení situace děti a rodiny i celé jejich sociální okolí*
- f) Staví na silných stránkách dětí a rodin a identifikuje problémová místa*
- g) Funguje integrovaně a ve spolupráci všech zúčastněných subjektů*
- h) Je trvalým a interaktivním procesem*
- i) Poskytuje a reviduje opatření a poskytované služby*
- j) Je založen na objektivně zjištěných skutečnostech a důkazech.“*

---

¹⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [online]. c2012, poslední úpravy 9. 1. 2012, [2012-3-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/11901>>

Strategie má jeden hlavní cíl a tím je vytvoření systému, který zajistí důslednou ochranu práv dětí. Jde jim o to, aby se potřeby a osobnost dítěte promítly do fungování systému jako celku a to po celou dobu práce s ním. Dosažení dílčích cílů se plánuje do roku 2018. Vychází se při tom ze čtyř priorit.

Předpokladem **participace dítěte** je dostatečné věnování pozornosti vyjadřování jeho osobních názorů ve všech záležitostech, které se ho týkají. Samozřejmě je přitom zohledňován věk a úroveň vyjadřovacích schopností dítěte.

Další prioritou je snižování **diskriminace dětí a mladých lidí**, která vychází z jejich práva na rovný přístup neovlivněný jakýmkoliv odlišnostmi.

Důležitou součástí strategie je **podpora rodinné péče**, která by měla vést omezení počty dětí v institucionálních zařízeních. Při tom se vychází z teze, že rodina vytváří nejpřirozenější prostředí pro zdravý vývoj dítěte a je jen těžko nahraditelná, jestli vůbec.

Součástí strategie je také podpora **kvality života dětí**, ale zároveň i **rodičů**, a to s ohledem na jejich práva a důrazem na jejich povinnosti.

5.3 Dílčí cíle Národní strategie ochrany práv dětí

Zmíněné čtyři priority se vzájemně prolínají v tzv. **dílčích cílech**. Těch je šestnáct. V předešlé kapitole jsem nastínila problémové oblasti, které jsou, alespoň dle mého názoru, v dětských domovech ty nejpalcivější a upřímná práce na nich může zkvalitnit život v dětských domovech a připravenost mladých lidí na běžný život. To v souhrnu přispěje k jejich snadnější integraci do společnosti. Ráda bych nyní poukázala na několik dílčích cílů, které se vztahují k pojmenovaným čtyřem nedostatkům a představila jejich řešení. Ve výsledku to má přispět k žádoucí transformaci **náhradní péče v dětských domovech**.

1. Nedostatečná práce s rodinou a dítětem

V první řadě vnímám jako důležitou **podporu pozitivního rodičovství**. Tím se má na mysli přijetí takových opatření, která by zajistila právo všech dětí znát své biologické rodiče od narození a stav, kdy by dítě mohlo vyrůstat v jejich péči resp. v takové péči, která je pro

dítě neoptimálnější. Jejich návrh je podpořen vznikem služeb, které by napomáhaly rodičům v rozvoji rodičovské kompetenci. (MPSV, 2012, s. 13)

V druhé řadě by měla být realizována opatření, která by **předcházela chudobě v rodině, kde dítě vyrůstá**, a to převážně ve chvílích, kdy z důvodu nedostatečné bytové či hmotné pomoci hrozí jeho odebrání z rodiny. V návrhu se počítá s vytvořením podpůrných mechanismů pro rodiny, jako jsou například terénní sociální práce a poskytnutí hmotné podpory. Ty by měly zlepšit finanční zdroje rodiny. (MPSV, 2012, s. 14)

Dále by se měly zajistit takové **služby pro rodiče a malé děti**, které by předcházely vývojovému opožďování dětí. Návrhy v této oblasti vnímám jako velice cenné. Jde třeba o podporu vzniku komplexních služeb, v jejichž rámci by se pracovalo na sociálních, zdravotních a vzdělávacích věcech, které mají přispět k funkčnosti rodiny. Patří sem třeba vytvoření bezplatných krizových linek, kam se rodiče nebo dítě může obrátit v tíživé situaci. V neposlední řadě by mělo jít o zajištění podporovaného bydlení pro rodiny s dětmi, které jim nabídnou zázemí. (MPSV, 2012, s. 15)

2. Nedostatečná informovanost dětí o svých právech

Neméně důležitým dílčím cílem je **zvyšování povědomí o právech dětí u dospělých i dětí samotných**. Každé dítě by mělo znát svá práva, což by ho mohlo chránit před jejich porušováním. Řešení stávající neutěšené situace mají zajistit nové vzdělávací materiály, které přispějí ke zvýšení obecné informovanosti. Dostatečnou viditelnost vzdělávacích materiálů pro veřejnost mají zajistit média, informační kampaně, podpůrné aktivity orgánů veřejné správy a vzdělávacích institucí. V těch by měla být zavedena výuka o *Úmluvě o právech dětí* do školních osnov, kde by se každé dítě dozvědělo základní informace o právních rámcích svého postavení v systému a životě obecně. (MPSV, 2012, s. 8)

Dítě má například **právo se vyjadřovat ve všech záležitostech**, které se ho týkají. Názor dítěte by měl být v takových případech respektován a brán v úvahu při rozhodování o jeho budoucnosti. Opatření má zavést komplexní právní úpravu, které by platila stejně tak pro soudy, jako pro správní orgány, vzdělávací instituce, ústavní zařízení a rodiny. Prosazování účasti dětí při rozhodujících procesech by se v budoucnosti mělo stát samozřejmostí. Děti a mladí lidé takto mají být zapojeni do přijímání a hodnocení systémových opatření, které se

teprve budou vytvářet, tj. budou na ně mít formativní vliv. Další opatření v této záležitosti má přispět k rozvoji odborných kompetencí všech odborníků, kteří nějakým způsobem pracují s dětmi. (MPSV, 2012, s. 9)

3. Nedostatečná odborná kvalifikace vychovatelů

Stát má kromě zajištění péče o dítě a jeho ochrany zajistit (vybrat, zaplatit, vyškolit) také **odborně a osobnostně kompetentní personál**. Odborný personál by měl být proškolen například v oblastech, které se týkají bezpečnosti, ochrany a práv dítěte. Dále by měla být stanovena transparentní kritéria pro personální výběr a vzdělávání vychovatelů, kteří se podílejí na péči o dítě. Také by mělo dojít ke zvýšení počtů sociálních pracovníků pracujících s dítětem, rodinou a dotčenými organizacemi. Tyto návrhy mají odborníky vzdělávat v edukativních programech, které by měly přispět ke zkvalitnění výboru profese. Dále je třeba podpořit rozvoj supervizí, které napomáhají vychovatelům při práci s dětmi a jejich hlavním cílem je prevence profesního vyhoření, zvýšení kvality a efektivnosti práce vychovatelů. (MPSV, 2012, s. 25)

4. Nedostatečná připravenost dětí na odchod z dětského domova a na začátek samostatného života.

V tomto době jde o vytvoření **vyrovnaných příležitostí pro děti a mladé lidi** a předejít tak sociálnímu vyloučení z většinové společnosti. Také by se mělo podporovat snížení diskriminačních předsudků ve vzdělávacích institucích. Obsahem opatření je vytvoření plánu na prevenci různých diskriminačních mechanismů. Mělo by dojít k zajištění rozvoje všech schopností odborných pracovníků a tím přecházet iniciaci předsudků vůči dětem, případně s nimi aktivně pracovat. Vytvořit dostatek sociálních služeb a sociální práci rodinám, které se vyskytují v problematické situaci. (MPSV, 2012, s. 10)

Dalším krokem je vytvoření nových **legislativních podmínek pro realizaci základních potřeb dětí a mladých lidí**. Legislativní podmínky by měly vycházet ze zájmu dítěte a jeho úspěšné integrace do společnosti. Návrhy se opírají o novelizaci zákonů, které má zajistit lepší uspokojování potřeb dětí. Právní úpravy nastaví nové principy pro zlepšení náhradní rodinné péče a přispějí tak k pozitivní transformaci systému. V neposlední řadě by mělo dojít

k přijetí nových právních norem, které budou jednotné pro všechny institucionální zařízení. (MPSV, 2012, s. 22)

Shrnutí

Národní strategie je toho času v prvotní fázi. Zatím se vyčlenily dílčí cíle a klíčové aktivity, kterých je žádoucí dosáhnout. V druhé fázi dojde k vytvoření mezirezortního koordinačního týmu lidí, kteří ve spolupráci s dalšími odborníky a odpovědnými rezorty rozpracují detailnější plány, které mají být realizovány do roků 2018. Klíčové aktivity mají časové termíny, které musí být předloženy vládě na schválení. Vláda také bude monitorovat plnění této strategie, kterou Ministerstvo práce a sociální věci jednou ročně předloží ke kontrole v podobě zprávy.

5.4 Osobní návrhy

Na tomto místě práce se na základě provedené analýzy pokusím navrhnout svá řešení k transformaci systému, která by měla vycházet ze zájmu dítěte žijícího v dětském domově.

1. Nedostatečná práce s rodinou a dítětem

V první řadě by se měla sociální pracovnice spolu s vychovatelem snažit dítěti srozumitelně vysvětlit, proč bylo umístěno do dětského domova. Nestačí dítěti říci, že se o něj rodiče nedokázali postarat. Do vysvětlování by se měli snažit zapojit i samotné rodiče, kteří by se měli také podílet na tom, aby dítě nové situaci co nejvíce porozumělo.

Sociální pracovnice by měla aktivně spolupracovat s rodiči, měly by se jim snažit vysvětlit, do jaké situace se dostaly, jaká jsou možná řešení. Také jim poskytnout informace o podpůrných službách, kam se mohou obrátit s žádostí o radu. Kromě kontrolování, jak vypadá domácnost (úklid, vybavení), by se měla pracovnice více zaměřit na rodiče, kteří se z nějakého důvodu dostali do této situace. Měla by se snažit rodiče psychicky podpořit s nadějí, že se situace může změnit, ale že první oni samy musí vynaložit úsilí o změnu. Například rodič, který přijde o práci, tak si musí začít hledat práci novou. Sociální pracovnice by měla vnášet nové pohledy do dané situace. Snažit se si s rodiči vytvořit nějaké postupy, které změní jejich situaci a ti si budou pomoci žádat o vrácení svého dítěte zpět do péče.

Stát by měl být schopný nalézt finance na větší počet sociálních pracovníků, kteří budou mít příslušné vzdělání (více viz dále) a tím mít méně rodin na starosti. V takové chvíli by mohli každé rodině věnovat dostatek času a individuální pomoc. Také by se měli vytvořit novější pracovní postupy, které budou více zaměřené na práci s rodinou.

2. Nedostatečná informovanost dětí o svých právech

Vychovatelé by v první řadě měli dostatečně znát *Úmluvu o právech dětí* a podle toho k nim také přistupovat. Dítě by mělo být skutečně respektováno a jeho názory by se měly brát v úvahu. V žádném případě by dítě například nemělo dostávat otevíranou osobní poštu. Na každé rodinné skupině by měla být vyvěšena *Úmluva o právech dětí*, kde si ji bude moci přečíst každý chovanec. Ředitel domova by měl uspořádat školení pro děti, kde by jim bylo vysvětleno, k čemu *Úmluva o právech dětí* slouží a také je upozornit, že s ochranou přichází i povinnosti, které musí plnit.

Jako tým exodchovanců dětského domova chceme uspořádat konferenci pro děti z dětských domovů, kde bychom se my samy a také odborníci s nimi bavili právě o *Úmluvě*. Bylo by prospěšné zjistit, do jaké míry s nimi vychovatelé na toto téma diskutují. V prvé řadě by se jim měl dát prostor proto, aby byly slyšeny a nebály se říci, co si myslí a hodnotit, jak to v jejich dětských domovech funguje. Dále by bylo vhodné, aby jim odborníci vysvětlili *Národní strategii o právech dětí*, která se připravuje a bude se jich týkat. Naše již zmíněná neformální skupina (iniciativa) se nachází v přípravné fázi, kde si rozdělujeme dílčí role a úkoly. Zjišťujeme, co vše je potřeba zajistit, aby se konference věnována problematice kvality péče v dětských domovech mohla uskutečnit. Máme podporu od řady odborníků a redakční rady „ČÍ JE DITĚ?“, která má úmysl nás finančně podpořit.

3. Nedostatečná odborná vzdělanost vychovatelů

V této oblasti souhlasím s dílčími cíli *Národní strategie*, kterou zmiňuji v předešlé podkapitole. Odborný personál v institucionálních zařízeních by měl být kontinálně proškolen v přístupu a práci s dětmi. V dětských domovech pracuje mnoho starších vychovatelů, kteří mnohdy nemají odborná vzdělání pro tuto činnost, ale mají “pouze“ dlouholetou praxi, což jim z pohledu stávajícího systému umožňuje s dětmi pracovat. Školení

by měla být zaměřená třeba na životní tabu, která se v dětských domovech nedostatečně probírá. Odborník by měl vychovatelům vysvětlit, proč jsou důležitá pro děti tato témata a případně vychovatelům nasimulovat situace, na kterých by si mohli adekvátně postupy vyzkoušet.

Nechci se na tomto místě dopouštět laciné zobecňující kritiky vychovatelů všech. Jen bych uvítala, kdyby se jim pokusilo vysvětlit, že veškeré věci jsou pro dětskou duši nadmíru podstatné a kdo jiný se s nimi má na taková témata bavit, než vychovatel. Otevřeným lidským přístupem vychovatel dle mého názoru připravuje dítě do běžného života nejlépe.

4. Nedostatečná připravenost dětí na odchod z dětského domova a na začátek samostatného života.

Přístup dětského domova by se měl v první řadě orientovat na vytváření příležitostí, kde si bude moct mládež samá zkusit, jak se o sebe po zbytek života starat. Například si mladí lidé zkusí vyplnit různé složenky nebo pracovat s doporučenou poštou. Sám si zkusí nakoupit potraviny a domácí potřeby pro celou rodinnou skupinu, kde si budou muset sami za pomoci vychovatele vymyslet jídelníček na celý víkend a to i pro zbytek dětí ve skupině. Měl by se jim prostor dělat běžné věci, které by jinak dělali doma sami. Mám tím na mysli, že se třeba naučí ovládat automatickou pračku nebo třídit prádlo tak, aby se jim vzájemně nebarvilo. Poskytnout mu informace o možné brigádě, kde by si mohl zkusit vydělávat nějaké peníze a tím získat povědomí o hodnotě peněz. Tyto příklady se mohou zdát jako naivní a primitivní, ale spousta mladých dospělých po odchodu z dětského domova má s těmito zdánlivými banalitami a samozřejmosti všedního dne velké problémy.

Stát by měl podpořit nestatní neziskový sektor, který dnes vytváří přípravné programy pro děti z dětských domovů, kde s nimi pracuje tým odborníků a praktickým způsobem se je snaží připravit na odchod z ústavu. Mohou se zde dozvědět, jak mají řešit své nové tíživé životní situace a kam se případně mohou obrátit s žádostí o radu a pomoc.

Shrnutí

V závěru bych chtěla říci, že by především mělo jít o zájem dítěte. Pokusit se mu být nápomocným průvodcem, který ho bude směřovat k cílům, které si vybral a podporovat ho v jeho rozhodnutí. Přistupovat k němu s láskou a respektem. Dát mu prostor, aby mohl jednat samostatně a tím ho vést k zodpovědnému přístupu v jeho budoucím životě.

ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce se zabývala institucí dětských domovů jako jedním z předpokladů integrace jedince do společnosti. Poukazuje na život dítěte v dětském domově, který je úzce spjatý s jeho odchodem do samostatného života. Cílem práce bylo laické i odborné veřejnosti představit dětský domov a život v něm a zároveň poukázat na nedostatky výchovy v dětském domově, jenž mohou být jednou z příčin špatné integrace do společnosti.

V první kapitole jsem představila význam rodiny a vznik problému, který je prvním faktorem k odebrání dítěte a umístění do ústavní péče. Dále jsem popsala potřeby dítěte a systém náhradní rodinné péče.

V druhé kapitole jsem se zaměřila na legislativu, která je spojena s ústavní péčí a představila typy zařízení, kam může být dítě umístěno. Také představuje nestátní neziskové organizace věnující se této problematice.

V třetí kapitole jsem se věnovala výchově v dětském domově. Představila jsem osobnost a práci vychovatele, který má za úkol vychovávat a vzdělávat dítě v dětském domově. Dále jsem popisovala samotný proces výchovy a vzdělávání dítěte v dětském domově spojený s přípravou na odchod z dětského domova a integrací do společnosti a poukázala na nedostačující práci s rodiči.

Praktická část obsahuje reflexi osob, které byly v dětském domově. Na základě jejich výpovědí jsem popsala nedostatečnost fungování dětského domova. V poslední části jsem navrhla svá a představila vládní řešení, která by měla přispět k transformaci ústavní péče a tím přispět k pozitivní integraci mladých lidí z dětských domovů do společnosti.

V závěru své bakalářské práce bych chtěla říci, že se mi v základu povedlo představit dětský domov jako jednu z forem ústavní péče. Podařilo se představit reálně život v dětském domově, o kterém má veřejnost zkreslené představy. Také jsem poukázala na důležité nedostatky, které se stále v dětských domovech objevují a jejich následky postihují děti a mládež při integraci do společnosti. Zmíněná Národní strategie na ochranu práv dětí by měla učinit postupy, které by tuto problematiku zlepšily (změnily). Přála bych si, aby transformace byla úspěšná a nezůstala jen u slibů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BALDOVÁ, L., PAZLAROVÁ, H., MATOUŠEK, O. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí*. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9

BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavu!*, Brno: Liga lidských práv, 2007. ISBN 978-80-903473-4-2

DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. s. 139

DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, J., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

KAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí - člověk - výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství (SZN), 1968. s. 384

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1

MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4

MATOUŠEK, O., CHMELAŘ, T., PAZLOROVÁ, Z. *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou*. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2683-8

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍ VĚCI. *Národní strategie ochrany dětí „Právo na dětství“*. Praha: MPSV, 2011, s. 30

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍ VĚCI. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010*. Praha: MPSV, 2011. ISBN 978-80-7421-027-3

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Směrnice o náhradní péči o děti*. Praha: SOS dětských vesniček, 2011, s. 31

PETRUSEK, M., WINKLER, J. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-164-1

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství (SPN) 1988. s. 216

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

Právní předpisy:

Zákon č. 109/ 2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*

Internet:

Český statistický úřad [online]. c2010, poslední revize 5. 12. 2011, [cit. 2012-2-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/3301-11>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [online]. c2012, poslední úpravy 9. 1. 2012, [cit. 2012-3-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/11901>>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. c2009, poslední revize 17. 9. 2009, [cit. 2012-3-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>

Ministerstvo vnitra České republiky [online], archiv. c2007, poslední revize 16. 10. 2007, [cit. 2012-2-8]. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016.html>>

SOS18 [online]. c2008, poslední revize neuváděno, [cit. 2012-3-9] Dostupné na WWW: <<http://www.sos18.cz/index.php?act=projekt>>

Středisko náhradní rodinné péče [online]. c2009, poslední revize neuváděno, Dostupné na WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html>

Zpravodajství České noviny [online]. c2001, poslední revize 22. 6. 2001, [cit. 2012-2-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vybor-osn-kritizoval-cr-za-velky-pocet-deti-v-detskych-domovech/654760>>

Zpravodajství DENÍK [online]. c2012, poslední revize neuváděno, [cit. 2012-3-28]. Dostupné na WWW: <http://www.denik.cz/z_domova/tyrany-dominik-socialni-pracovnice-dostala.html>

Zpravodajství DENÍK [online]. c2011, poslední revize neuváděno, [cit. 2012-3-28]. Dostupné na WWW: <http://www.denik.cz/z_domova/soud-znovu-projedna-pripad-tyraneho-dominika.html>

Zpravodajství IDNES [online]. c2012, poslední revize neuváděno, [cit. 2012-4-10]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-tlumi-zlobive-deti-pomoci-leku-fno-domaci.aspx?c=A120402_204008_domaci_ert>